

บทที่ ๔

ผลของการขยายตัวในกิจการเหมืองแร่ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้

การศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (Economic Change) พิจารณาได้ในสองขั้นตอน คือ ขั้นตอนของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) อันหมายถึง การเพิ่มพลังประสิทธิภาพของการผลิต ทำให้ระบบเศรษฐกิจขยายใหญ่กว่าเดิม จนก้าวไปสู่ขั้นของการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจ อันถือเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ ตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนจากประเทศ аграрный เป็นประเทศอุตสาหกรรม ทั้งนี้ยังมีผลถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง หักกันคิดและค่านิยมของสังคมนั้น ๆ ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มี "โครงการพัฒนาเศรษฐกิจ" การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจหนึ่งจึงอาจเป็นการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมิได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจก็ได้

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าว จึงเป็นแนวทางศึกษาในบทนี้โดยมุ่งวิเคราะห์ ๔ ประเด็น คือ ประเด็นแรก การขยายตัวของกิจการเหมืองแร่ทำให้เกิดลักษณะการผลิตเพื่อการค้าและระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงินตราขึ้นได้แต่ขยายกว้างไกลเพียงใด ส่งผลสืบเนื่องมายัง ประเด็นที่สอง คือ พลังของความเจริญเติบโตนี้สร้าง

วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชร, "กระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ,"
วารสารเศรษฐกิจปริทรรศน์ ๒ (เมษายน ๒๕๑๑) : ๔.

ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจการเมืองในรูปแบบใด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมภาคใดอย่างไร อันเป็นสองประเด็นสุดท้าย โดยพิจารณาถึงการเกิดลักษณะเศรษฐกิจสังคมแบบใหม่ ท่ามกลางระบบสังคมการผลิตที่ยังชีพแบบเก่า โดยมีวิถีทางเศรษฐกิจสังคมควบคู่กันไป หรือที่เรียกว่า "ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวีลักษณ์" รวมทั้งพิจารณาถึงผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจส่วนรวมในภาคใดด้วย

การเปลี่ยนแปลงลักษณะการผลิต การขยายตัวทางการค้าและระบบเงินตรา

ก. การผลิตเพื่อการค้า

เมื่อกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจประเทศไทยแล้ว สนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นเสมือนแรงกดดันจากภายนอกประเทศ ที่บังคับให้เศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากสภาพคงที่ในระบบเศรษฐกิจปิด มาสู่ระบบเศรษฐกิจเปิด เพื่อสนองความต้องการสินค้าและวัตถุดิบของโลกตะวันตกในรูปของการค้าต่างประเทศ การค้าต่างประเทศในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยเฉพาะการค้ากับกลุ่มประเทศตะวันตกและอาณานิคมตะวันตก มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการผลิตของระบบเศรษฐกิจไทย จากการผลิตแบบยังชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อส่งออก เพื่อสนองความต้องการข้าวจากดินแดนอาณานิคมของตะวันตก ไม้สักและคิปลูกสำหรับอุตสาหกรรมในประเทศเมืองแม่ ดังนั้นในแง่ของสินค้าออกทำให้ไทยเปลี่ยนลักษณะการส่งสินค้าออกจำหน่ายน้อยมากชนิดมาเป็นสินค้าจำนวนมากไม่กี่ชนิด^๑ ในสภาวะที่การผลิตเป็นไปเพื่อส่งสินค้า

^๑ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย ๑๘๕๑ - ๑๘๙๐," (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑, (พิมพ์ครั้งที่).

ออกน้อยชนิดเช่นนี้ มีผลกระทบตอระบบเศรษฐกิจไทยอย่างสำคัญสองประการ
 ประการแรก มีการจัดสรรปัจจัยการผลิตใหม่ควยการตั้งปัจจัยการผลิตที่เคยใช้เพื่อผลิต
 สินค้าหลายชนิดมาทุ่มเทให้กับสินค้าส่งออกไม่กี่ชนิด เห็นได้จากการเสื่อมโทรมของ
 อุตสาหกรรมน้ำตาลและการทอผ้าในครัวเรือน เพื่อคึงที่คินและแรงงานมาให้กับการ
 ขยายตัวเพื่อการผลิตข้าวในภาคกลาง^๑ ประการที่สอง การที่คองพึ่งสินค้าออกที่สำคัญ
 เพียงไม่กี่ชนิด ทำให้สภาวะของเศรษฐกิจไทยได้รับผลสะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงราคา
 สินค้าในตลาดโลกได้ง่าย ระบบเศรษฐกิจไทยจึงผูกอยู่กับระบบเศรษฐกิจโลกตั้งแต่
 นั้นมา สิ่งเหล่านี้เป็นผลจากการขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศในพุทธศตวรรษ
 ที่ ๒๓ - ๒๔ ที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของสินค้าออกชั้นปฐมในประเทศที่กำลังพัฒนา
 เช่นประเทศไทย^๒

ก่อนมีการขยายตัวการผลิตข้าว เศรษฐกิจภาคใต้แทบไม่มีการเปลี่ยนแปลง
 การตื่นตัวทำเหมืองคึกทำให้เศรษฐกิจภาคใต้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะชาย
 ฝั่งทะเลตะวันตก ลักษณะการผลิตเพื่อส่งออกของสินค้าคึกมีมาตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาล
 ที่ ๓ อันเป็นผลมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ที่คองการวัดดุคิ
 แร่ธาตุ กระตุ้นให้มีการแสวงหาทรัพยากรทั่วทุกดินแดน ผลสะท้อนนี้ได้มาถึงคาบสมุทร
 มลายูอันเป็นแหล่งแร่คึกของโลกซึ่งรวมถึงภาคใต้ของประเทศไทย มีการขยายพื้นที่ขุด
 หาแร่ในเกาะภูเก็ต เริ่มบุกเบิกทำเหมืองแร่ที่ระนองและพังงา ควการคทรูทางของ

^๑ นิตยา มาพึ่งพงศ์, "คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย เรื่องพื้นฐาน
 ทางเศรษฐกิจของไทย," (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗),
 หน้า ๑๒. (พิมพ์คึก).

^๒ หลา มยีน, เศรษฐกิจของประเทศไทยที่กำลังพัฒนา (กรุงเทพมหานคร :
 ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑๒.

ชาวจีนที่หลั่งไหลเข้ามาทำเหมืองแร่กันมาก^๑ จนเมื่ออังกฤษเข้ามามีครอบครองมลายูทั้งหมด การขยายตัวเพื่อการผลิตก็บุกทวีปริมาณสูงขึ้นอย่างมาก ด้วยเงินทุนและเทคนิคการผลิตของชาวตะวันตก ที่ส่งออกจากศูนย์กลางเพื่อผลิตแร่ดีบุกส่งกลับไปยังโรงงานอุตสาหกรรมของประเทศผู้ลงทุน ภาคใต้เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกจัดเป็นแหล่งผลิตดีบุกในคาบสมุทรมลายูด้วย มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการขุดร่อนหาแร่ได้เพียงวันละเล็กน้อยมาเป็นการทำเหมืองแร่ใหญ่โต^๒

ข. การเพิ่มพลังการผลิต

เมื่อเกิดลักษณะการผลิตเฉพาะอย่างขึ้นย่อมมีความจำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยการผลิตในบรรดาปัจจัยการผลิตทั้งสิ้น คือ ที่ดิน (แหล่งแร่) แรงงาน ทุน เทคนิคการผลิต แหล่งแร่เป็นปัจจัยการผลิตส่วนเดียวที่เป็นของภายในประเทศ ส่วนปัจจัยการผลิตที่เหลือเป็นการนำเข้ามาจากต่างประเทศ พื้นที่แหล่งแร่ดีบุกภาคใต้มีอุดมสมบูรณ์ทั่วไป และยังขาดการบุกเบิกทำเหมืองอยู่มาก จึงควรเป็นปัจจัยเอื้อให้มีการขยายพื้นที่ทำเหมืองมากขึ้น แต่การขาดการคมนาคมที่สะดวกเป็นปัญหาของการขยายพื้นที่ทำเหมืองชุมชนเหมืองแร่จึงอยู่ในแหล่งที่การคมนาคมสะดวก อยู่ใกล้ชุมชน แล้วค่อยขยายไปจนรุกที่นาที่สวน^๓ มีบริษัทเหมืองแร่ตะวันตกยอมเสียเงินชดเชยค่ารื้อถอนศาลากลางเมือง

^๑กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๐ ตำนานเมืองระนอง หน้า ๒๔.

^๒พระยาสุรียานุวัตร, ทวีปศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๓.

^๓กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๗ กษ.๔.๑/๗๑, รายงานตรวจราชการของเสนาบดีเกษมศร กล่าวถึงกิจการแผนกราชโลหกิจ รวมในเรื่องมิถุนายนล้มฮกและพระรัตนเศรษฐี (๒๔ ก.พ. - ๒๒ มี.ค. ๒๔๗๐).

ถูกเก็บและบ้านเรือนราษฎร เป็นเงินหลายแสนบาท เพื่อทำเหมืองในเขตเมืองมากกว่า จะนำเงินจำนวนนี้ไปสร้างถนนเข้าไปทำเหมืองในป่าซึ่งอาจเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า^๑ การขาดการคมนาคมทำให้ชุมชนเมืองแร่เจริญเป็นหย่อม ๆ มีได้แต่ขยายไปทั่ว อย่างไรก็ตาม เมื่อมีทางรถไฟสลับไต่คดผ่านแล้ว การทำเหมืองก็บุกเบิกได้ขยายตัวไป ยังชายฝั่งทะเลอีกด้านหนึ่ง สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เมื่อมีกฎหมายให้อำนาจรัฐ บังคับซื้อที่ดินที่สวนที่ไม่ให้ประโยชน์เท่ากับการทำเหมืองให้แก่ผู้ที่ต้องการทำเหมือง^๒ เป็นการเอื้ออำนวยต่อกิจการเหมืองแร่ ถือเป็นภารกิจปัจเจกการผลิตให้แก่สาขาเศรษฐกิจ เพื่อส่งออกอีกลักษณะหนึ่ง

การขยายตัวการผลิตสินค้านี้ได้นำแรงงานและทุนจากภายนอกประเทศ แต่ การเพิ่มของปัจเจกการผลิตด้านแรงงานมีมากกว่าทุนและเทคนิคการผลิต อันเป็นลักษณะ ทั่วไปของกิจการเหมืองแร่ในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะแรก ซึ่ง เป็นกิจการที่มีการว่าจ้างแรงงานมากเป็นอันดับหนึ่ง^๓ แรงงานเหมืองแร่เป็นชาวจีน อพยพที่ทำงานชั่วคราวทำให้เกิด "นโยบายแรงงานถูก" เมื่อนายเหมืองพอใจจะจ้าง แรงงานที่มีคุณภาพต่ำ ค่าจ้างถูก ไม่ต้องให้สวัสดิการและฝึกฝนให้การศึกษา^๔ ทั้งยังได้

^๑ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๕ กษ.บ.๕/๕๕, มิสเตอร์มัวร์ชาวอเมริกันขอทำเหมืองแร่คิงในจังหวัดศาสตราธิบดีมณฑลภูเก็ต (๑๑ มิ.ย. - ๗ ต.ค. ร.ศ. ๑๒๔).

^๒ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ กษ.บ./๑๑, ปัญหากฎหมายที่เกี่ยวกับผู้ขอทำเหมืองแร่เกินพระราชบัญญัติ (๒๐ ธ.ค. ๒๔๖๒ - ๒๖ มี.ค. ๒๔๖๗).

^๓ Hla Myit, Southeast Asia's Economy Development Politicals in the 1970's. (London: Penguin Books, 1972), p.136.

^๔ หลา มยิ่น, เศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนา หน้า ๔๐ - ๔๔.

ไถ่ประโยชน์ย้อนกลับจากลูกจ้างในกิจการค้าของนายเหมือง นายเหมืองจึงเลือกใช้แรงงานจำนวนมากกว่าพัฒนาวิธีการทำเหมืองแร่ที่ใช้เครื่องจักร ดังนั้นก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐ การเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิตมีน้อยมาก "ยังคงใช้วิธีง่าย ๆ ดังเดิมของบรรพบุรุษแทบไม่มีเครื่องจักรอะไรเลย"^๑ การเพิ่มขึ้นของผลผลิตก็มาจากการเพิ่มปริมาณของปัจจัยการผลิตมากกว่าการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ทรายจนกระทั่งนายเหมืองตะวันตกนำเรือขุดมาใช้ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นการพัฒนาเทคนิคการผลิตที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์การทำเหมืองแร่ที่บุกมาก ทำให้มีการขยายทุนจากชาวตะวันตกและพัฒนาทุนภายในของชาวจีน การเพิ่มปัจจัยด้านทุนและเทคนิคการผลิตนี้มีผลให้ผลผลิตก็บุกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในปีต่อ ๆ มา

ผลสืบเนื่องจากลักษณะการผลิตเฉพาะอย่างของสินค้าค้ำบุกในภาคใต้ประการหนึ่ง คือ การทำการเกษตรเพื่อส่งออก ได้แก่ การปลูกยางและมะพร้าว สาเหตุมาจากการทำเหมืองแร่เป็นอาชีพสำคัญภายในภาค การขึ้นลงของราคาดีบุกย่อมกระทบกระเทือนต่อผู้ผลิตมาก เมื่อราคาดีบุกตกลงใน พ.ศ. ๒๔๔๔ กระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจอย่างมาก พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองตรัง จึงริเริ่มนำยางพาราและมะพร้าวมาทดลองปลูกได้ผลดีแพร่หลายไปทั่วภาคใต้ จนกลายเป็นอาชีพสำคัญของภาคใต้^๒

^๑ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย ๑๘๕๑ - ๑๘๙๐," อ้างจาก H. Warrington Smyth, Five Years in Siam (London : John Murray, 1898), 1 : p. 323.

^๒การทำสวนยางพาราและสวนมะพร้าวในประเทศไทย มีได้มีลักษณะเป็นการทำไร่ขนาดใหญ่ (Plantation) ที่ใช้คนงานมาก และมีวิธีการจัดการและเทคนิคการผลิตแบบสมัยใหม่ ดังเช่นในมลายู และอินโดนีเซีย แต่ยังมีวิธีการปลูกแบบการทำสวนแบบดั้งเดิม อ้างจาก คี.เจ.คัมบิว. เบอร์กอฟ, "ที่ดินกับการพัฒนาภาคใต้," แพลและเรียบเรียงโดย จาริต ตึงศรัทธัย, จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๑๘) : ๑๐๐.

ค. การขยายตัวทางการค้าและระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา

เมื่ออิทธิพลของการค้าระหว่างประเทศในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นสาเหตุของการขยายตัวเพื่อสินค้าชั้นปฐม เช่น คีบูก ในผลสะท้อนกลับการเติบโตของผลผลิตคีบูกยอมทำให้มีการขยายตัวทางการค้าของภูมิภาคเช่นกัน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการขยายตัวทางการค้าต่างประเทศกับการค้าภายใน จะเห็นว่า การขยายตัวการค้าต่างประเทศมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและมากกว่าการขยายตัวของการค้าภายในระหว่างมณฑลภาคใดด้วยกันหรือภูมิภาคอื่น ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานการค้าของภาคเป็นการค้ากับต่างประเทศ ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ทำให้ภาคใต้อยู่ติดเคียวจากศูนย์กลางและภูมิภาคอื่น ๆ มีความลำบากในการติดต่อถึงกัน การติดต่อระหว่างมณฑลอาศัยการค้าทางทะเล บางครั้งต้องขนส่งสินค้าผ่านประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้นการค้าต่างประเทศจึงมีความสำคัญมาแต่อดีต เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ เมื่อพิจารณาจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจในสมัยแรก คือ มณฑลภูเก็ต นครศรีธรรมราช ชุมพร และปัตตานี จะเห็นว่าสามมณฑลหลังมีการผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก และมีสินค้าที่คล้ายคลึงกัน คือ ข้าว ไม้ รังนก มะพร้าวและสัตว์ต่าง ๆ ผลิตพอเลี้ยงภายในมณฑลและส่งออกไปบ้าง การแลกเปลี่ยนสินค้านั้นจึงมีน้อย สำหรับมณฑลภูเก็ตที่มีการทำเหมืองเป็นอาชีพสำคัญนั้น ลักษณะภูมิประเทศถูกแยกจากมณฑลอื่นเพราะทิวเขากั้นขวาง มณฑลภูเก็ตจึงอาศัยสินค้าจากการค้าต่างประเทศมากกว่าติดต่อทางบกจากการค้าภายใน เมื่อมีการเติบโตของผลผลิตคีบูกจนเป็นสินค้าสำคัญของภาค คีบูกก็เลยทั้งหมดถูกส่งออกนอกประเทศ จึงเพิ่มความสำคัญให้กับการค้าต่างประเทศมากยิ่งขึ้น

การขยายตัวของการค้าต่างประเทศนั้น พิจารณาได้จากการเพิ่มของมูลค่าสินค้าเข้าและสินค้าออก มูลค่าสินค้าเข้าและสินค้าออกมีแนวโน้มสูงขึ้นตลอดเวลา^๑

^๑ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก จ.

เมื่อยกตัวอย่างเปรียบเทียบในช่วงเวลา ๑๗ ปี จาก พ.ศ. ๒๔๕๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ พบว่า มูลค่าของสินค้าเข้ามีอัตราเพิ่มถึง ๓๑๘ % หรือ ๓.๒ เท่าตัว มูลค่าสินค้าออกเพิ่มถึง ๔๕๓ % หรือ ๔.๕ เท่า ซึ่งมากกว่าการเพิ่มของมูลค่าสินค้าออกทั้งหมดของประเทศที่มีอัตราเพิ่ม ๑๔๒ % หรือ ๑.๔ เท่า ดังจะเห็นได้จากรายละเอียดที่แสดงให้เห็นจากตารางที่ ๘

ตารางที่ ๘

เปรียบเทียบมูลค่าสินค้าเข้า - ออก จากภาคไทรระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๑ และ ๒๔๖๘

	สินค้าเข้า/บาท	สินค้าออก/บาท
พ.ศ. ๒๔๕๑	๔,๖๗๗,๐๓๘	๘,๑๑๓,๒๒๖
พ.ศ. ๒๔๖๘	๑๘,๖๔๓,๐๐๐	๔๘,๑๔๘,๐๐๐
มูลค่าที่เพิ่มขึ้น	๑๔,๘๖๕,๙๖๒	๔๐,๐๓๕,๗๗๔
อัตราเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้น	๓๑๘ %	๔๕๓ %

ที่มา B.P.P.3/8, Diplomatic and Consular Reports 1906, สภาเผยแผ่พาณิชย์, "การทำเหมืองแร่แห่งประเทศไทย," จดหมายเหตุสภาเผยแผ่พาณิชย์ ๒๓ (มกราคม ๒๔๖๘) : ๑๔.

กล่าวได้ว่า การขยายตัวการค้าต่างประเทศในภาคใต้มีอัตราสูงกว่าการขยายตัวของการค้าต่างประเทศของทั้งประเทศ การที่มูลค่าสินค้าออกมีอัตราเพิ่มมากกว่ามูลค่าสินค้าเข้า ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะการผลิตเพื่อส่งออกมากยิ่งขึ้น แต่จะแสดงถึงสถานะทางเศรษฐกิจอย่างไรนั้นจะต้องพิจารณาจากลักษณะของสินค้าออกและสินค้าเข้า

ลักษณะของสินค้าออกแยกได้เป็นสินค้ากึ่งผูกและสินค้าที่เป็นผลผลิตทางการเกษตร มูลค่าส่งออกของกึ่งผูกเป็นมูลค่าส่วนใหญ่ของสินค้าออกจากภาคใต้

ตารางที่ ๕

เปรียบเทียบมูลค่าสินค้ากึ่งผูกส่งออกกับมูลค่าสินค้าออกทั้งหมดจากภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๒

ปี พ.ศ.	มูลค่าสินค้าออกทั้งหมด จากภาคใต้ บาท	มูลค่าส่งออกของกึ่งผูก บาท	อัตราร้อยละของมูลค่า ส่งออกของกึ่งผูกต่อมูลค่า สินค้าออกทั้งหมดจากภาคใต้
๒๕๕๑	๘,๑๑๓,๒๒๖	๖,๘๑๘,๖๓๐	๘๕.๒๘ %
๒๕๕๒	๑๒,๑๐๖,๓๔๕	๘,๒๐๖,๑๘๓	๖๗.๓๘ %
๒๕๕๓	๑๒,๘๑๐,๓๒๕	๑๐,๑๓๓,๒๘๔	๗๘.๓๖ %
๒๕๕๔	๑๘,๑๒๓,๑๘๘	๑๔,๓๐๓,๓๖๑	๗๘.๘๐ %
๒๕๕๕	๒๓,๕๑๕,๒๔๕	๑๖,๕๐๑,๓๑๘	๗๐.๖๑ %
....			
๒๕๖๓	๓๓,๑๔๓,๖๐๐	๒๐,๘๒๕,๑๖๘	๕๖.๓๓ %
๒๕๖๔	๔๘,๑๘๘,๐๐๐	๒๒,๓๘๕,๘๕๘	๔๖.๕๘ %

ปี พ.ศ.	มูลค่าสินค้าออกทั้งหมด จากภาคใต้ บาท	มูลค่าส่งออกของทีบุก บาท	อัตราร้อยละของมูลค่า ส่งออกของทีบุกต่อมูลค่า สินค้าออกทั้งหมดจากภาคใต้
....			
๒๔๗๐	๔๑,๘๘๘,๘๔๓	๒๒,๔๒๓,๘๗๘	๕๓.๕๓ %
๒๔๗๒	๕๐,๒๓๓,๖๓๘	๒๒,๖๓๘,๒๘๒	๔๕.๒๖ %

- ที่มา B.P.P.3/15, Diplomatic and Consular Reports 1908.
 B.P.P.3/18, Diplomatic and Consular Reports 1910.
 B.P.P.3/24, Diplomatic and Consular Reports 1911.
 B.P.P.3/25, Diplomatic and Consular Reports 1913.
 Department of His Majesty's Customs, Foreign Trade and Navigation of Kingdom of Siam year 2470, p. 192,
 Department of His Majesty's Customs, Foreign Trade and Navigation of Kingdom of Siam year 2472, p. 125.

จากตารางที่ ๙ แสดงให้เห็นถึงมูลค่าส่งออกของถั่วเป็นจำนวนสามในสี่ของมูลค่าส่งออกของสินค้าทั้งหมดจากภาคใต้ ถึงแม้ว่าในปีหลัง ๆ จะลดลงเพราะมียางพาราเป็นสินค้าออกที่สำคัญคู่กันก็ตาม แต่มูลค่าส่งออกของถั่วก็มีได้ลดลง กลับเพิ่มสูงขึ้นทุกปี เป็นเพราะราคาและผลผลิตที่สูงขึ้น วิเคราะห์ได้จากตารางที่ ๑๐

ตารางที่ ๑๐

ราคา จำนวนและมูลค่าส่งออกของแร่ถั่วทุกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๑ - ๒๔๙๔

พ.ศ.	ราคา บาท/บาท	จำนวนผลผลิต หาบ	จำนวนส่งออก หาบ	มูลค่าส่งออก หาบ	คิดเป็น ร้อยละของ สินค้าออก ทั้งหมด
๒๔๔๑	๓๓.๕๐	๖๕,๕๒๐	๖๕,๕๒๐	๔,๘๑๕,๓๒๐	๘.๓๔
๒๔๔๒	๑๑๔.๐๐	๖๕,๕๒๐	๖๕,๕๒๐	๓,๔๖๘,๒๘๐	๑๓.๘๓
๒๔๔๓	๑๓๓.๑๐	๖๕,๕๒๐	๖๕,๕๒๐	๘,๗๒๐,๓๑๒	๑๖.๓๗
๒๔๔๔	๑๒๑.๕๑	๖๕,๕๒๐	๖๕,๕๒๐	๓,๘๖๑,๓๓๕	๑๐.๕๓
๒๔๔๕	๑๓๘.๔๓	๖๕,๕๒๐	๖๕,๕๒๐	๙,๐๖๘,๘๓๓	๑๐.๓๗
๒๔๔๖	๑๔๓.๖๓	๕๓,๓๔๓	๕๓,๓๔๓	๓,๓๑๘,๑๓๕	๑๐.๓๖
๒๔๔๗	๑๓๔.๐๕	๘๕,๘๘๒	๘๕,๘๘๒	๑๑,๕๒๕,๘๔๐	๑๑.๓๖
๒๔๔๘	๑๔๕.๘๗	๘๗,๓๖๐	๘๗,๓๖๐	๑๒,๗๕๑,๑๘๓	๑๑.๘๒
๒๔๔๙	๑๖๗.๖๐	๘๗,๓๖๐	๘๗,๓๖๐	๑๔,๗๑๑,๘๒๘	๑๓.๘๘
๒๔๕๐	๑๔๐.๖๖	๓๒,๔๓๘	๓๒,๔๓๘	๑๐,๑๘๘,๑๒๘	๑๐.๒๑
๒๔๕๑	๑๐๒,๘๑	๘๐,๑๘๗	๕๐,๐๘๐	๖,๘๑๘,๖๓๐	๖.๘๖

พ.ศ.	ราคา หาย/บาท	จำนวนผลผลิต หาย	จำนวนส่งออก หาย	มูลค่าส่งออก หาย	คิดเป็น ร้อยละของ สินค้าออก ทั้งหมด %
๒๔๕๒	๑๐๔.๐๓	๓๕, ๒๘๓	๕๕, ๒๒๕	๘, ๒๐๖, ๖๘๓	๘.๐๐
๒๔๕๓	๑๑๕.๕๔	๘๒, ๒๒๕	๕๕, ๑๔๒	๑๐, ๑๓๓, ๒๘๔	๕.๓๔
๒๔๕๔	๑๔๘.๕๓	๕๕, ๖๒๓	๑๒๓, ๘๘๔	๑๔, ๓๐๓, ๓๖๑	๑๖.๕๐
๒๔๕๕	๑๖๑.๓๒	๑๑๐, ๖๒๕	๑๕๑, ๓๑๕	๑๘, ๔๘๓, ๘๑๒	๒๒.๕๐
๒๔๕๖	๑๕๕.๕๒	๑๑๓, ๓๖๒	๑๕๔, ๕๑๕	๑๖, ๕๐๑, ๓๑๕	๑๕.๒๘
๒๔๕๗	๑๑๖.๘๔	๑๑๐, ๓๓๑	๑๑๐, ๓๓๑	๑๒, ๕๓๓, ๘๑๐	๑๒.๓๒
๒๔๕๘	๑๒๖.๕๐	๑๕๑, ๑๓๕	๑๕๑, ๑๓๕	๑๕, ๑๘๔, ๑๐๓	๑๘.๑๐
๒๔๕๙	๑๔๐.๘๓	๑๔๓, ๒๕๕	๑๔๓, ๒๕๕	๒๐, ๓๓๘, ๔๘๔	๑๓.๐๓
๒๔๖๐	๑๘๓.๓๕	๑๕๓, ๓๘๒	๑๕๓, ๓๘๒	๒๘, ๒๐๒, ๐๘๐	๒๒.๓๘
๒๔๖๑	๒๕๓.๓๖	๑๘๘, ๕๒๕	๑๘๘, ๕๒๕	๓๓, ๖๖๔, ๓๒๘	๒๓.๒๕
๒๔๖๒	๑๕๕.๕๓	๑๓๕, ๘๕๔	๑๓๕, ๘๕๔	๒๐, ๔๐๘, ๘๕๔	๑๓.๓๕
๒๔๖๓	๑๖๘.๐๘	๑๐๔, ๑๘๓	๘๘, ๕๑๕	๑๔, ๕๒๘, ๓๕๔	๑๒.๓๒
๒๔๖๔	๕๓.๖๕	๑๐๓, ๓๒๖	๕๕, ๕๑๘	๕, ๓๑๔, ๕๓๕	๕.๐๓
๒๔๖๕	๑๐๔.๑๐	๑๑๓, ๒๕๑	๑๑๕, ๕๒๐	๑๒, ๐๒๕, ๖๕๑	๓.๐๕
๒๔๖๖	๑๓๒.๒๖	๑๒๘, ๐๘๔	๑๓๕, ๘๘๒	๑๓, ๓๒๐, ๔๓๖	๘.๓๕
๒๔๖๗	๑๖๒.๓๘	๑๓๓, ๕๘๘	๑๘๒, ๘๓๘	๒๐, ๕๒๕, ๑๖๕	๑๐.๓๐
๒๔๖๘	๑๓๐.๘๕	๑๓๒, ๐๓๕	๑๘๑, ๘๖๖	๒๒, ๓๘๕, ๕๕๔	๕.๑๔
๒๔๖๙	๑๒๕.๐๕	๑๒๓, ๒๓๕	๑๓๐, ๓๔๘	๒๒, ๘๓๕, ๘๐๖	๕.๕๔

พ.ศ.	ราคา บาท/บาท	จำนวนผลิต บาท	จำนวนส่งออก บาท	มูลค่าส่งออก บาท	คิดเป็น ร้อยละของ สินค้าออก ทั้งหมด %
๒๔๗๐	๑๘๘.๒๒	๑๓๑,๓๒๓	๑๘๒,๑๗๘	๒๒,๘๒๓,๘๗๘	๘.๑๑
๒๔๗๑	๑๘๘.๖๓	๑๘๓,๑๖๕	๑๘๘,๘๓๘	๒๐,๐๒๘,๘๒๐	๗.๘๓
๒๔๗๒	๑๓๒.๘๑	๑๘๘,๘๘๘	๒๕๖,๘๗๓	๒๒,๖๓๘,๒๘๒	๑๐.๓๐
๒๔๗๓	๘๒.๖๘	๒๐๑,๒๘๖	๒๗๘,๕๐๘	๑๖,๘๕๒,๒๘๘	๑๐.๘๓
๒๔๗๔	๗๑.๕๑	๑๘๑,๒๒๖	๒๖๒,๕๘๗	๑๓,๘๓๓,๒๖๗	๘.๗๘

- ที่มา B.P.P./15, Diplomatic and Consular Reports 1909.
 B.P.P./18, Diplomatic and Consular Reports 1910.
 B.P.P./25, Diplomatic and Consular Reports 1913.
 Department of His Majesty's Customs, Foreign Trade and Navigation of Kingdom of Siam year 2470, p.158.
 Department of His Majesty's Customs, Foreign Trade and Navigation of Kingdom of Siam year 2472, pp. 160 - 161.
 Department of His Majesty's Customs, Foreign Trade and Navigation of Kingdom of Siam year 2474, pp. 163 - 164.
 Ministry of Finance, Statistical Yearbook of Kingdom of Siam year 1918, p. 253.
 Lewis Leigh Fermor, Sir, Report Upon the Mining Industry of Malaya, p. 76.
 James C.Ingram, Economic Change in Thailand 1850 - 1970 (California:Stanford University Press, 1971), p.334.

จากตารางที่ ๑๐ นอกจากแสดงถึงการขยายตัวของผลผลิตและจำนวนส่งออกแล้ว ยังมีข้อน่าสังเกตคือ จำนวนผลผลิตและจำนวนส่งออกบางปีไม่เท่ากัน สาเหตุเพราะ หากปีใดราคาดีบุกสูง นายเหมืองอาจนำดีบุกที่เก็บไว้รอขาย ทำให้จำนวนส่งออกในปีนั้นสูงกว่าจำนวนผลผลิต เช่น พ.ศ. ๒๔๗๐ ราคาดีบุกสูงถึง ๑๘๕.๒๒ บาทต่อหาบ จำนวนส่งออกมีถึง ๑๘๒,๑๗๔ หาบ ขณะที่ผลผลิตในปีนั้นมีเพียง ๑๓๑,๓๒๓ หาบ แต่บางกรณีราคาดีบุกไม่อาจเป็นเครื่องกำหนดลักษณะการส่งออกได้ ดังเช่น ในระยะที่ราคาดีบุกเริ่มตกต่ำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ เป็นต้นมา จำนวนดีบุกส่งออกมากกว่าจำนวนผลผลิต ดีบุกไทยจึงมีส่วนให้ราคาดีบุกตกลงไปอีก เพราะการเสนอขายในตลาดโลกมากกว่าความต้องการ และเมื่อหลัง พ.ศ. ๒๔๗๔ ดีบุกของไทยถูกจำกัดให้ส่งออกได้ปีละ ๑๐,๐๐๐ ตัน^๑ ภายใต้โควตาของโครงการจำกัดดีบุกโลก แต่ปรากฏว่าดีบุกที่ส่งออกจากไทยไปหลาย มีจำนวนสูงกว่าผลผลิตและโควตาส่งออกมากนัก เช่น พ.ศ. ๒๔๗๕ จำนวนผลผลิตทั้งหมด ๕,๒๖๑ ตัน แต่จำนวนส่งออกถึง ๑๒,๖๗๕ ตัน เข้าใจว่าส่วนเกินของดีบุกจากโควตาส่งออกนี้ถูกลักลอบส่งออกโดยมิได้เสียค่าภาคหลวง^๒

สำหรับสินค้าออกทางเกษตรที่สำคัญคือ ยางพารา เป็นสินค้าออกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มีบริษัทอังกฤษมาทำไร่ยางพาราที่อำเภอบางนารา เมืองปัตตานี^๓ การทำสวนยางแพร่ไปในหมู่เจ้าของที่ดินและชาวนาที่ใช้เวลาเหลือจากการเพาะปลูกข้าว มาบุกเบิกที่ดินทำสวนยาง^๔ ยางพาราเป็นสินค้าออกที่สำคัญของประเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๗๒

^๑กรมโลหกิจ, ประวัติกรมโลหกิจ หน้า ๑๕๕ - ๒๐๖.

^๒ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ฉ.

^๓B.P.P.3/15, Diplomatic and Consular Reports 1909.

^๔ค.เจ.คัมพลิว. เบอ์คอฟ, "ที่ดินกับการพัฒนาภาคใต้," : ๑๐๐.

มีมูลค่าส่งออกถึง ๒,๒๕๕,๗๕๓ บาท^๑ นอกจากนี้ยังมีสินค้าข้าว สัตว์ต่าง ๆ ไม่
เบญจพรรณ และพริกไทย มูลค่าส่งออกไม่มากนัก ฉะนั้นกล่าวได้ว่า การขยายตัวของ
สินค้าส่งออกส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อสินค้าขั้นปฐมคือ กล้วยและยางที่เกิดจากลักษณะการผลิต
เพื่อส่งออกมากกว่าสินค้าจากการผลิตแบบดั้งเดิม

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของสินค้าเข้าแล้วจะเห็นได้ว่า แม้จะมีมูลค่าเพิ่มขึ้น
แต่สินค้าเข้าประเภทพุ่มเฟื่อยไค้แก่ เครื่องถ้วยชาม เครื่องประดับ ผ้าแพรพรรณ สุรา
ยาสูบ ยังมีมูลค่ามากกว่าสินค้าเข้าประเภทอื่น สินค้าเข้าประเภทพุ่ม ไค้แก่ น้ำมันเตา
เพลิง เครื่องจักรกล มีจำนวนน้อยและเพิ่มในอัตราช้ากว่าสินค้าประเภทพุ่มเฟื่อย ส่วน
สินค้าประเภทอาหาร เครื่องนุ่งห่ม แม้จะมีการสั่งเข้าลดลง แต่มูลค่าก็ยังมากกว่า
สินค้าประเภทพุ่มอยู่นั่นเอง^๒ เฉพาะนมชุกฎีก็มีเงินเป็นสินค้าเข้าที่สำคัญซึ่งผูกขาด
โดยรัฐ เป็นสินค้าสำหรับกิจการเหมืองแร่โดยเฉพาะ ลักษณะของสินค้าเข้าส่วนใหญ่
มีใค้ก่อให้เกิดรากฐานของการขยายการผลิตเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวมเท่าที่ควร

จากลักษณะของสินค้าเข้าและสินค้าออกนี้ แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวทาง
การค้าต่างประเทศมีผลจำกัดเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิตเพื่อส่งออก
และสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ภายในเมืองเท่านั้น
การส่งสินค้าออกขั้นปฐมก็ดี การสั่งสินค้าเข้าประเภทพุ่มเฟื่อยตามลักษณะของการบริโภค
สินค้าสมัยใหม่ เช่น สุรา ยาสูบ รถยนต์ เพื่อสนองความต้องการของคนกลุ่มหนึ่งก็
อาจเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจมิได้ขยายวงกว้างไปถึงระบบ
เศรษฐกิจในส่วนรวม

^๑ Department of His Majesty's Customs, Foreign Trade and Navigation of Siam 2470, p. 578.

^๒ ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข.

อย่างไรก็ตาม ผลที่เห็นเด่นชัดของการขยายการค้าต่างประเทศ คือ การเพิ่มการค้ากับดินแดนมลายูของอังกฤษ และการต้องพึ่งสินค้าจากต่างประเทศมากขึ้น มีการติดต่อการค้าระหว่างสิงคโปร์และปีนังกับเมืองท่าสำคัญของภาคใต้ ๔ แห่ง คือ นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี ทางชายฝั่งทะเลตะวันออกค้าขายกับ สิงคโปร์ และภูเก็ตทางชายฝั่งทะเลตะวันตกติดต่อกับปีนัง สินค้าออกทั้งหมดจากเมืองท่าทั้งสี่แห่งนี้ถูกส่งไปยังสิงคโปร์และปีนัง เช่นเดียวกับสินค้าเข้าเกือบทั้งหมดถูกส่งมาจากแหล่งเดียวกัน การขยายการค้ากับสิงคโปร์และปีนังจึงมีแนวโน้มสูงขึ้นตามมูลค่าสินค้าเข้าและสินค้าออก สร้างความเจริญเติบโตให้แก่เมืองท่าต่าง ๆ เพื่อรับการขยายตัวของสินค้าและบริการ ทั้งยังทำให้เกิดเมืองท่าย่อย ๆ รายรอบเป็นชุมทางของสินค้าต่าง ๆ

ทางด่านชายฝั่งทะเลตะวันตกมีภูเก็ตเป็นเมืองท่าสำคัญ ทำการค้าต่างประเทศมากเป็นที่สองรองจากกรุงเทพฯ การเติบโตอย่างรวดเร็วของภูเก็ตมีปัจจัยมาจากการขยายตัวของสินค้าคิงุกที่เป็นหัวใจสำคัญของการผลิตในมณฑลภูเก็ตนี้ สอดคล้องกับความเจริญของปีนังที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นเมืองท่าสำคัญในการค้าคิงุกของโลก เกิดเมืองท่าย่อยของภูเก็ตที่ติดต่อกับชายฝั่งภูเก็ตและปีนังโดยตรง ได้แก่ กันตัง อำเภอนิในจังหวัดตรัง พังงา ตะกั่วป่า และระนอง^๒ มีพ่อค้าจีนปีนังเข้ามาลงทุนทำเหมือง ตั้งบริษัทค้าขายในภูเก็ต กล่าวได้ว่าภูเก็ตติดต่อกับปีนังมากกว่าเมืองใด นักธุรกิจชาวจีนและชาวอังกฤษสนใจติดต่อค้าขายที่ภูเก็ต เพราะมีคนหลังไหลเข้ามา

^๑Department of His Majesty's Customs, Annual Statement and Navigation 2472, p. 179

^๒Ibid.

ท่าเหมืองแร่เป็นจำนวนมากมาย ทำให้เศรษฐกิจการเงินแพรวสะพัด เกิดตลาดที่ต้องการเครื่องอุปโภคบริโภคเพิ่มขึ้น สถานกงสุลสยามประจำปีนังต้องเปิดบริการแก่พ่อค้าโดยประกาศราคาสินค้าที่ซื้อขายกันที่ปีนัง เพื่ออำนวยความสะดวกและรวดเร็วในการค้าขายของภูเก็ต^๑ ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ การค้าระหว่างภูเก็ต - ปีนัง มีมูลค่าสินค้าเข้าเป็นจำนวน ๑๒ % ของมูลค่าสินค้าเข้าทั้งหมดของประเทศ^๒

การเดินเรือค้าขายระหว่างภูเก็ตกับปีนัง มีบริษัทเดินเรือของอังกฤษ ๒ บริษัท ที่เดินเรือติดต่อกันเป็นประจำ ได้แก่ บริษัทเทรตสตีมชิป กำปนี (The Strait Steamship Company) เป็นบริษัทที่มีธุรกิจเดินเรือทั่วมาลายู ทำการเดินเรือระหว่างภูเก็ต - ปีนัง สัปดาห์ละครั้ง และมีเรือกลไฟเล็ก ๆ ติดต่อบริเวณภูเก็ต พังงา กระบี่ ส่วนบริษัทอีสเทินชิปปิง กำปนี (The Eastern Shipping Company Ltd.) เดินเรือระหว่างปีนัง - ภูเก็ต เช่นกัน และยังมีเรือติดต่อบริเวณภูเก็ต สตูล ตรัง กระบี่ และระนอง^๓ การเดินเรือของสองบริษัทนี้มีไปจนถึงพม่าซึ่งภูเก็ตติดต่อกับค้าขายด้วยเช่นกัน สินค้าสำคัญคือข้าวจากพม่า เพราะการผลิตข้าวภายในมณฑลไม่พอกับความต้องการ แม้มณฑลข้างเคียงจะมีข้าวพอขายให้ แต่การคมนาคมติดต่อกันที่ยากลำบากไม่คุ้มค่าขนส่ง ภูเก็ตจึงสะดวกที่จะอาศัยข้าวจากพม่าและบางส่วนจากปีนังที่ส่งมาจากมณฑลทางชายฝั่งทะเลตะวันออกของไทยอีกต่อหนึ่ง ภูเก็ตเป็นมณฑลเดียว

^๑ กจข. เอกสารรัชกาลที่ ๖ ต.๕.๘/๕, หลวงลัทธกษาวาทรายงานสินค้าเมืองเกาะหมาก (๑๘ ก.พ. ๒๔๖๒ - ๒๓ มี.ค. ๒๔๖๓).

^๒ กจข. เอกสารรัชกาลที่ ๗ ต.๗/๘, สถิติพยากรณ์เมืองก่าเน็คสินค้า (๗ พ.ค. - ๘ มี.ย. ๒๔๗๓).

^๓ B.P.P.3/24, Diplomatic and Consular Reports 1911.

ที่ต้องสั่งข้าวจากต่างประเทศ มูลค่าสินค้าประเภทอาหารส่วนใหญ่ของภาคใต้คือข้าวของมณฑลนี้ประมาณปีละสองล้านบาท^๑

✓ การค้าคนชายฝั่งทะเลตะวันออกไม่รุ่งเรืองเท่าชายฝั่งทะเลตะวันตก ในระยะแรกที่ลักษณะการผลิตเพื่อการค้ายังไม่แผ่ขยายมายังภูมิภาคส่วนนี้ สินค้าส่วนใหญ่เป็นผลผลิตทางการเกษตรแบบดั้งเดิม จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อการทำเหมืองแร่และสวนยางแพร่ขยายเข้าไป ประจวบกับในเวลาต่อมาอีกไม่นาน มีทางรถไฟตัดผ่านเลียบชายฝั่งทะเลด้านนี้จึงทำให้การค้าเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองท่าสำคัญของบริเวณอ่าวไทยเป็นชุมทางของสินค้าจากทางเหนือและสินค้าทางพาราจากเมืองข้างเคียง สงขลาเมืองท่าใหม่เจริญขึ้นและท่าคึกใหญ่กลายเป็นชุมทางรถไฟที่สำคัญของภาคใต้ ส่วนปัตตานีได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรับส่งสินค้านระหว่างไทยกับมลายู ทางรถไฟสายใต้ทำให้เกิดศูนย์กลางการค้าที่สำคัญหลายแห่งในภาคใต้ เช่น หลังสวน หุ่นสง หาดใหญ่ และปากคังเบซาร์^๒

ขณะที่รถไฟเป็นปัจจัยสำคัญของการขยายตัวทางการค้าทางชายฝั่งทะเลตะวันออก แต่ทางชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้น รถไฟมิได้มีส่วนช่วยการขยายการค้ามากนักที่เป็นเช่นนี้เพราะ แม้จะมีทางรถไฟแยกจากหุ่นสงไปตรงต่อไปสุดที่กันตัง โดยจุดประสงค์เดิมของการสร้างทางสายนี้ เพื่อต้องการให้กันตังเป็นเมืองท่าและเป็นชุมทางที่นำสินค้าจากส่วนกลางและชายฝั่งทะเลตะวันออกมาแจกจ่ายให้แก่มณฑลภูเก็ตจะได้ไม่ต้องพึ่งพาสินค้าจากต่างประเทศอีกต่อไป แต่การระงับโครงการสร้างท่าเรือ

^๑ กจร. กส. กองเลขานุการ ส่วนสภาเผยแผ่พาณิชย์ แฟ้ม ๓/๑๐, รายงานการประชุมสภาเผยแผ่พาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๓๓.

^๒ คี.เจ. คัมบลิว. เบอร์คอฟ, "ที่คืนกับการพัฒนาภาคใต้," : ๑๐๔.

น้ำลึกที่กั้นคั้งทำให้ทางรถไฟสายนี้โดยคุณค่าลงทันที ทั้งนี้เพราะเรือเดินทะเลไม่สามารถเทียบจอดรับสินค้าได้ ประการสำคัญคือ การเรียกร้องแกมบังคับของอังกฤษให้สร้างทางรถไฟสายใต้จากหาคีใหญ่ไปสุดทางที่ปากังเบซาร์ เพื่อต่อกับทางรถไฟของมลายูไปถึงอะลอร์ สตาร์ และปีนัง (ดูแผนที่ทางคมนาคมภาคใต้) สินค้าจากชายฝั่งทะเลตะวันออกจึงขนส่งโดยอาศัยทางรถไฟมาลงเรือที่ปีนังแล้วจึงส่งต่อมายังภูเก็ตอีก เช่น เคนิ^๑ จุดประสงค์ที่กำหนดไว้จึงหมกความหมายลงไปพร้อมกับความหวังที่เมืองตรังจะเจริญขึ้น

ดังนั้น ขณะที่ทางรถไฟเป็นกั้วเปิดการค้าแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก การเดินเรือเป็นปัจจัยสำคัญของการค้าแถบชายฝั่งทะเลตะวันตก "หากจะเดินทางจากกันคั้งหรือสตูลไปภูเก็ตให้สะดวกเร็วที่สุด จะต้องมาลงเรือที่ปีนัง เพราะมีเรือจากปีนังไปภูเก็ตอยู่เสมอ แต่เรือจากภูเก็ตไปกันคั้งหรือไปสตูลมีไม่บ่อยนัก"^๒ การคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองต่าง ๆ ทางชายฝั่งทะเลแถบนี้จึงมีปีนังเป็นศูนย์กลาง

ความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจและการค้าที่แนบแน่นระหว่างมณฑลภูเก็ตกับปีนังนี้ ทำให้ข้าราชการไทยชาวอังกฤษได้ตั้งข้อสังเกตว่า "เมืองภูเก็ตและตามข้างใต้เมืองนั้น ดูทำการสนิทสนมกับเมืองปีนังมากกว่ากรุงเทพ และความกึกก้องสินค้าดูเหมือนจะดำเนินไปข้างเมืองปีนัง เป็นธรรมดาอยู่เอง เพราะมีเรือกลไฟเดินติดต่ออยู่ทุกอาทิตย์"^๓ ดังนั้น เมื่อใดที่การค้าที่ปีนังได้รับความกระทบกระเทือนย่อมส่งผล

^๑ กจข. เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๒๕/๓, รายงานราชการมณฑลภูเก็ต (๑๘ ม.ค. - ๒ มี.ค. ๒๔๖๔).

^๒ B.P.P.3/25, Diplomatic and Consular Reports 1913.

^๓ กจข. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ยธ.๕.๕/๒๕, รายงานตรวจทางรถไฟแหลมมลายูของ มร.กิตติน เลขานุการกระทรวงโยธาธิการ (๒๕ ก.ย. ๑๒๕).

สะท้อนมายังภูเก็ตกว้าง ดังเช่น ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ อังกฤษปิดการค้าที่ สิงคโปร์และปีนัง ห้ามการค้าสินค้ายุทธปัจจัย ไก่แก่ น้ำมันเชื้อเพลิง ดินบุก และยาง พารา ยังผลให้ไม่มีน้ำมันส่งมาภาคใต้ การทำเหมืองต้องหยุดขงักลง ดินบุกและยาง พาราถูกระงับการส่งออก ชาวของมณฑลภูเก็ตที่เคยได้จากพม่าและปีนังไม่มีส่งมา ความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจของมณฑลภูเก็ตจึงมีมากกว่าที่อื่น ๆ เหตุการณ์นี้ชี้ให้เห็นถึงการต้องพึ่งพาอาศัยการค้ากับต่างประเทศมาก เศรษฐกิจของมณฑลภูเก็ตอยู่ใต้วัยการค้ากับปีนัง ไม่เพียงแต่ความสัมพันธ์ทางการค้าเท่านั้น บริการทางเศรษฐกิจ สังคมของมณฑล เช่น การรับส่งเงิน ธนาคาร การศึกษา โรงพยาบาล ก็อาศัยบริการที่ปีนังมาโดยตลอด จนกระทั่งได้มีการจัดตั้งสาธารณูปโภคเหล่านี้ขึ้นภายในมณฑลเอง นี่คือผลสะท้อนประการสำคัญของการขยายตัวทางการค้ากับต่างประเทศ ที่ทำให้ เศรษฐกิจบางส่วนของภาคใต้ผูกพันอยู่กับ เศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้านจนกลายเป็น ส่วนหนึ่งของอาณาเขตทาง เศรษฐกิจของประเทศนั้นไป

การขยายตัวทางการค้า ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา (Money Economy) การใช้เงินตราเกิดขึ้นในเขตที่มีการผลิตเพื่อการค้า เช่น ในกิจการเหมืองแร่ การเสียภาษีดินบุกที่เดิมเคยเก็บเป็นเนื้อดินบุก เปลี่ยนมาเก็บเป็นเงินแทน เพื่อความคล่องตัวทางการค้า การเพิ่มจำนวนประชากรทำให้ทวีความต้องการสินค้ามากขึ้น เป็นสิ่งหนึ่งที่เร่งให้เศรษฐกิจแบบเงินตราขยายตัวสำหรับภาคใต้ เข้าใจว่า เดิมมีการใช้เงินเหรียญเม็กซิโกและเงินเหรียญมาเลย์ควบคู่กันไป เมื่อการค้ากับ มลายูมีอัตราเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการซื้อขายแร่ใช้เงินเหรียญมาเลย์ เงินสกุลนี้จึง มีบทบาททางการค้าและใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วมณฑลภูเก็ตและมณฑลทางใต้อื่น ๆ จน

กระทั่งเมื่อรัฐบาลประกาศให้มีการใช้ธนบัตรเงินบาท พ.ศ. ๒๔๕๕^๑ และพยายาม จำกัดเงินเหรียญมาเลย์ให้หมดไปจากภาคใต้ โดยประกาศห้ามใช้ใน พ.ศ. ๒๔๕๒^๒ ทำให้ความยุ่งยากให้แก่การค้าในระยะแรก โดยเฉพาะที่ภูเก็ต ซึ่งค้ากับมลายูมากกว่า เขตไทย รัฐบาลจึงต้องยอมรับให้มีการใช้เงินเหรียญมาเลย์นี้คู่กับเงินบาทต่อไปได้^๓

อย่างไรก็ตาม การใช้เงินเหรียญมาเลย์ค่อยลดลง เมื่อมีการเปลี่ยนการ เก็บค่าภาคหลวงคิงุกจากการเก็บเป็นเงินเหรียญมาเลย์มาเป็นเงินบาท เมื่อธนาคาร ชาเตอร์มาตั้งสาขาที่ภูเก็ตได้ใช้เงินบาทเป็นอัตราแลกเปลี่ยน ทำให้เงินเหรียญมาเลย์ หายไปจากระบบเงินตราในภาคใต้^๔ แต่เงินเหรียญมาเลย์ก็ยังคงมีบทบาทในกิจการ เหมือนแร่ ทั้งนี้เพราะเป็นอัตรากำหนดการซื้อขายคิงุกที่ตลาดบีนังและสิงคโปร์ ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงของอัตราเงินเหรียญมาเลย์จึงมีผลกระทบต่อกิจการ เหมือนแร่อยู่มาก

การขยายตัวทางการค้าและระบบเศรษฐกิจเงินตรานำมาซึ่งกิจการธนาคาร ก่อน พ.ศ. ๒๔๗๒ อย่างน้อยมี ธนาคาร ๒ แห่งในภาคใต้ คือ ธนาคารชาเตอร์ ที่

^๑ เฉลิม ยงบุญเกิด, "ธนบัตรไทย," อนุสรณ์ในโอกาสครบรอบ ๓๐ ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์โฟโกลิการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๗.

^๒ B.P.P.3/15, Diplomatic and Consular Reports 1910.

^๓ B.P.P.3/24, Diplomatic and Consular Reports 1911.

^๔ Ibid.

ภูเก็ทเปิดทำการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๒ และธนาคารไทยพาณิชย์เปิดสาขาที่ทุ่งสง^๑ ผู้ใช้บริการของธนาคารไคแก่ นักธุรกิจนายเหมืองชาวตะวันตกและชาวจีน นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ใช้บริการของธนาคารในการรับส่งเงินภาษีของมณฑลทางภาคใต้ซึ่งเดิมต้องพึ่งธนาคารที่ป็นังเปลี่ยนมาให้ธนาคารชาเตอร์รับส่งเงินแทน^๒ ธนาคารบริการรับส่งเงินของชาวต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีการให้กู้เงินแต่อย่างใด เพราะมีบริษัทดงแร้สเตรทเทคริง ก่าปนี ให้นำยเหมืองเงินอยู่แล้ว โดยมีธนาคารชาเตอร์จุดหมุนการเงินอยู่เบื้องหลัง

การเปลี่ยนแปลงทางการผลิต การขยายตัวการค้าและระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา^๓ เป็นผลมาจากการผลิตสินค้าขั้นปฐมเพื่อส่งออก ทำให้ภาคใต้เป็นแหล่งหนึ่งของการผลิตที่มีลักษณะของ "การค้าแบบเมืองขึ้น" (dependent commodity production)^๔ การเติบโตของกิจการเหมืองแร่และการทำสวนยางพาราก็เกิดจากความต้องการที่มีปริมาณสูงมากจากต่างประเทศ คีบุกและยางส่วนใหญ่ถูกส่งไปยังป็นังและสิงคโปร์ การใช้คีบุกภายในประเทศมีปริมาณน้อยมาก กล่าวคือ เพียงเพื่อเป็นส่วนผสมของเหรียญกษาปณ์เท่านั้น^๕ การพัฒนาปัจจัยการผลิต ผลผลิต และตลาดจึงขึ้นอยู่กับต่างประเทศ และเมื่อการดงแร้ภายในประเทศต้องสิ้นสุดลงด้วยอิทธิพล

^๑ Department of His Majesty's Custom, Foreign Trade and Navigation of Siam 2472, p. 458.

^๒ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จ : ๒ หน้า ๒๐๘.

^๓ จักรทิพย์ นาดสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย ๑๘๕๑ - ๑๘๙๐," หน้า ๓.

^๔ กรมโลหกิจ, ประวัติกรมโลหกิจ หน้า ๑๗.

ของบริษัทรถไฟที่สิงคโปร์และปีนัง^๑ กระบวนการทุกขั้นตอนของกิจการเหมืองแร่จึงตกอยู่ในมือของชาวต่างประเทศที่ผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับดินแดนมลายู ทำให้ภาคใต้เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบและมีรูปแบบของลักษณะเศรษฐกิจกึ่งเมืองขึ้น

การเปลี่ยนแปลงสถาบันเศรษฐกิจการเมือง

การเติบโตทางเศรษฐกิจในภาคการผลิตเพื่อส่งออก ที่มีการเพิ่มปัจจัยการผลิตจากภายนอกประเทศ ทำให้ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต คือ ชาวต่างชาติเป็นผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจและได้รับผลประโยชน์มากที่สุด โครงสร้างทางชนชั้นในระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนไปจากเดิมที่มีแต่ชนชั้นปกครองกับชนชั้นไพร่ราษฎรสามัญ เกิดมีชาวต่างชาติเป็นชนชั้นนายทุน อันเป็นชนชั้นที่อยู่กลางระหว่างชนชั้นปกครองกับราษฎรสามัญ แต่ชนชั้นนายทุนต่างชาติและชนชั้นปกครองมีความสัมพันธ์เกื้อกูลต่อกัน โดยที่ชนชั้นนายทุนมิได้มีอิสระในตนเอง ทั้งนี้ ผลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางชนชั้นจึงมีอยู่จำกัด แม้จะมีการปฏิรูปการเมือง การปกครองของรัฐ กับการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ยุคใหม่ แต่การขาดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง การที่ประชาชนส่วนใหญ่มิได้เข้าร่วมพัฒนาในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ทำให้การปฏิรูปสถาบันเศรษฐกิจการเมืองมีผลอย่างจำกัดมิได้ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวมได้

^๑ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ กษ.๖/๕, เรื่องความเห็นของนายขอเดี่ยว-หลิมเรื่องหลอมที่ดิน (๒๐ เม.ย. - ๒๗ ก.ค. ๒๔๖๑).

ก. การเปลี่ยนแปลงผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจ

เดิมเจ้าเมืองมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจด้วยอาศัย "ระบบเหมามาเมือง" ที่เจ้าเมืองมีทั้งอำนาจในการบริหาร เก็บภาษี และเป็นผู้ประกอบการเอง โดยลักษณะดังกล่าวเจ้าเมืองจึงเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่ เจ้าเมืองไ้ชักชวนชาวจีนมาทำเหมือง กวดยการออกทุนให้แล้วคอยเก็บผลประโยชน์จากค่าเช่า ภาษี รายไ้ค่าง ๆ ผลประโยชน์ของภาคใต้ที่ทวีขึ้นจากการเติบโตของการทำเหมืองแร่ ทำให้รัฐต้องการรายไ้จากท้องถิ่นมากขึ้น รัฐจึงยกเลิกการให้เจ้าเมืองเป็นผู้รับประมูลจัดเก็บภาษีโดยรัฐเป็นผู้จัดเก็บเอง เมื่อเจ้าเมืองขาดรายไ้ที่สำคัญไป ไม่มีทุนตรองจ่ายให้ผู้อื่นทำเหมือง รวมทั้งไม่อาจค้าขายไ้อีกต่อไป "ระบบเหมามาเมือง" จึงเสื่อมลง

ขณะที่ "ระบบเหมามาเมือง" กำลังรุ่งเรืองนั้น ชาวจีนที่เข้ามาทำเหมืองส่วนใหญ่ไม่มีทุนรอนเป็นของตนเอง แต่กวยความพยายามสะสมทุนและความชำนาญในธุรกิจการค้า ชาวจีนเหล่านั้นจึงเริ่มมีบทบาททางเศรษฐกิจและเข้าแทนที่เจ้าเมืองที่กำลังเสื่อมบทบาทลง ชาวจีนเป็นนายทุนค่างชาติจึงไม่มีอำนาจทางการเมือง อาศัยความคุ้มครองจากชนชั้นปกครอง และที่ละน้อยคนจีนก็ได้รับมอบอำนาจในการเก็บภาษีแทบทุกประเภท เงินที่ไ้จากการเก็บภาษีคงมากกว่าค่าไ้จากการค้า กระบวนการเก็บภาษีในแง่หนึ่งคือการสะสมทุนชั้นเริ่มแรกนั่นเอง (primitive accumulation of capital)^๑ ทุนชาวจีนจึงเป็นทุนที่สร้างขึ้นภายในประเทศ นำค่าไ้จากการเก็บภาษีมาขยายทุนทำเหมืองและค้าขายเพิ่มทุนรายไ้ขึ้นมา คนจีนเป็นปัจจัยสำคัญ

^๑ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุทธิ ประศาสน์เศรษฐ, "ระบบเศรษฐกิจไทย ๑๘๕๑ - ๑๘๑๐," หน้า ๑๓.

หนึ่งที่มีอิทธิพลทำให้เกิดภาวะที่ดีในการขยายตัวของธุรกิจการค้า^๑ ดังจะเห็นได้ว่า หากไม่นับมณฑลภูเก็ตอันเป็นแหล่งชาวจีนและเป็นมณฑลที่มีความเจริญที่สุดในภาคใต้แล้ว ในมณฑลปัตตานี เมืองยะลา รามัน ระแงะ ที่มีคนจีนมากกว่าเมืองปัตตานี ยะหริ่ง สายบุรี และหนองจิก ทั้งที่สามเมืองแรกมีพลเมืองน้อยกว่าสี่เมืองหลัง แต่มีความเจริญและนำผลประโยชน์เข้าแผ่นดินไ้มากกว่า เพราะมีคนจีนทำเหมือง ทำสวนยาง พาราเมา^๒ ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๐ ชาวจีนได้ครอบครองกิจการเหมืองแร่และธุรกิจการค้าทั้งหมดในภาคใต้

ตำแหน่งชนชั้นปกครองโดยเฉพาะในหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก เป็นตำแหน่งที่ได้รับการแต่งตั้งมิใช่สืบทอดทางเชื้อสาย เช่น ในหัวเมืองแขก จึงไม่มีการสืบทอดอำนาจทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง การเสื่อมของ "ระบบเหมาเมือง" จึงมิได้ก่อให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองกับชาวจีนผู้เข้ามาจับบทบาทแทนที่ นายทุนจีนและชนชั้นปกครองมีความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน ชนชั้นปกครองมอบยศตำแหน่งให้ชาวจีน นอกจากเพื่ออาศัยชาวจีนเก็บผลประโยชน์ รายได้ให้แล้ว ยังให้ทำหน้าที่ช่วยดูแลปกครองในเขตที่มีคนจีนอาศัยอยู่มาก^๓ ส่วนนายทุนจีนใช้ตำแหน่งทางราชการ เป็นเครื่องไต่เต้าไปสู่อำนาจทางเศรษฐกิจและเกียรติยศ แต่อย่างไรก็ตาม นายทุนจีนไม่มีกำลังเงินมากพอที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มของ

ศูนย์วิทยพัทยาการ

๑ Robert J. Muscat, "Growth and the Free Market : A

Case Study in Thailand," The Malayan Economic Review : XI (April 1966), : 114.

๒ กจข. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๕/๒๐, ปัญหาเรื่องชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร (๔ ก.พ. ๒๔๕๔ - ๑ มี.ค. ๒๔๕๕).

๓ ชุนเสนาขุนวงศ์ ภัคคี, ประวัติและงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ หน้า ๒๒.

คนเพื่อแยกตัวออกมาเป็นชนชั้นอิสระได้ ยังคงผูกพันกับชนชั้นปกครองตลอดมา ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวจีนนิยมลงทุนการค้ามากกว่าอุตสาหกรรม^๑ ดังนั้น ชาวจีนจึงไม่พัฒนาเป็นชนชั้นนายทุนอุตสาหกรรมในประเทศไทยได้อย่างแท้จริง

เมื่อทุนและเทคนิคการผลิตของชาวตะวันตกหลังไพลเข้ามาควบคุมธุรกิจการผลิตและการค้าเพื่อส่งออกที่ใหญ่ ๆ กลุ่มชาวต่างประเทศเป็นผู้จัดหาทุน แรงงาน และความชำนาญการ ชาวจีนและชาวตะวันตกมีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด นายทุนจีนได้ทำหน้าที่ติดต่อหาแหล่งแร่ขอประทานบัตร ร่วมทุนทำเหมือง และซื้อขายแร่กับชาวตะวันตก ในลักษณะดังกล่าว ภาคใต้จึงมี "ชนชั้นนายทุนต่างชาติ" เรียกกันในภูเก็ตรว่า "กลุ่มพ่อค้านายเหมือง" เป็นวงในของธุรกิจการค้าและการผลิตเพื่อส่งออก มีแหล่งเงินทุนของชาวต่างชาติในรูปของบริษัทตลุงแร่ที่ให้เงินทุนแก่นายเหมืองแต่ใช้คืนด้วยแร่ และแลกเปลี่ยนเป็นนายทุนเงินกู้ที่มีสำนักงานที่อินเดีย^๒ ผลกำไรของธุรกิจอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จึงรั่วไหลออกนอกประเทศ

แม้จะเกิดมี "ชนชั้นนายทุน" ขึ้นในสังคมแต่เป็นกลุ่มนายทุนต่างชาติที่คำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไม่สนใจต่อการพัฒนาการเมือง จึงไม่อาจเป็นชนชั้นกลางที่อิสระได้ โครงสร้างทางชนชั้นมิได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก การลดบทบาททางเศรษฐกิจของกลุ่มเจ้าเมือง แต่มีอิทธิพลของนายทุนต่างชาติเข้าแทนที่ดูจะยิ่งเพิ่มความ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

^๑Boonsanong Punyodyana, "Later-Life Socialization and Differential Social Assimilation of the Chinese in Urban Thailand," Social Force 1 (December 1976), : 231 - 238.

^๒กจช. เอกสาร สบ.๒.๒๘/๒๘, บันทึกการสนทนากับพ่อค้าเมืองภูเก็ตของ จอมพล สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต (มกราคม ๒๔๗๓).

แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ในสังคมของวิถีทางเศรษฐกิจแบบใหม่กับสังคมการผลิตแบบ
กึ่ง เติม

ข. การปฏิรูปสถาบันการปกครองและการกระจายรายได้

การปฏิรูปการเมืองการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นการปรับปรุงสภาพ
การเมืองการปกครองให้ทันสมัย มีการจัดตั้งระบบราชการ หน่วยงานของรัฐ ใ้แก่
การจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล การจัดตั้งกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ที่มี
หน้าที่ปฏิบัติงานครอบคลุมทุกเมือง และการปรับปรุงภาษีอากร การปฏิรูปองค์กรต่าง ๆ
นี้เพื่อรวบรวมอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจเข้าสู่ส่วนกลางเป็นสำคัญ ในทางเศรษฐกิจ
การปฏิรูปองค์กรเศรษฐกิจการปกครองเป็นไปเพื่อรับการขยายตัวของเศรษฐกิจยุค
ใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันรัฐต้องการเก็บรายได้ที่เพิ่มพูนขึ้นให้ทั่วถึง แต่
การที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่มีชาวต่างชาติเป็นผู้ลงทุนทำให้การปฏิรูปองค์กร
ของรัฐมีประโยชน์ต่อชาวต่างชาติเป็นส่วนใหญ่ ผลประโยชน์ที่รัฐได้รับจากการขยาย
ตัวของเศรษฐกิจในแง่ของรายได้ภาษีต่าง ๆ สามารถสร้างความเจริญในการพัฒนา
เศรษฐกิจได้เพียงใดนั้น จะต้องพิจารณาในลักษณะของการกระจายรายได้

การกระจายรายได้ของรัฐยังคงมีลักษณะเดิม คือ การนำผลประโยชน์จาก
ท้องถิ่นเข้าสู่ส่วนกลางด้วย เกี่ยว ทั้งนี้ควยการคำนึงถึงการปฏิรูปบ้านเมืองและการ
บริหารภายในเมืองหลวงเป็นสำคัญ นอกจากภาคกลางแล้ว รัฐได้รับรายได้จากภาค
ใต้เป็นปริมาณมากและมีสัดส่วนสูงเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ เฉพาะมณฑล
ภูเก็ตนนำรายได้ให้แก่รัฐมากที่สุดในส่วนภูมิภาคเสมอมา^๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มณฑลภูเก็ต

^๑แม้ภูเก็ตจะนำรายได้ให้แก่รัฐเป็นที่สองรองจากกรุงเทพ แต่เมื่อพิจารณา
แล้วจะเห็นว่า กรุงเทพเป็นแหล่งส่งสินค้าออกของภาคอื่น ๆ จึงนับรวมภาษีของสินค้า
เหล่านี้เป็นรายได้ของกรุงเทพ ส่วนภูเก็ตนั้นภาษีรายได้ทั้งหมดมาจากสินค้าและบริการ
ภายในมณฑลทั้งสิ้น.

นำรายได้มาให้รัฐปีละ ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท แต่ได้เงินบำรุงมณฑลเพียง ๑๐๐,๐๐๐ บาท หรือ ๒.๕ % ของรายได้^๑ เมื่อถึงพ.ศ. ๒๔๖๐ รายได้เพิ่มเป็น ๙,๙๐๐,๐๐๐ บาท แต่ได้รับเงินรายได้เพียง ๑๒๔,๐๐๐ บาท หรือ ๑.๖ % ของรายได้เท่านั้น^๒ รายได้ส่วนใหญ่มาจากกิจการเหมืองแร่ เมื่อเปรียบเทียบกับมลายูซึ่งนำรายได้ในลักษณะดังกล่าวมาสร้างทางคมนาคมก่อให้เกิดความรุดหน้าทางเศรษฐกิจ แต่รัฐบาลไทยมักคิดว่า การเรียกร้องของนายเหมืองให้สร้างทางคมนาคมก็เพื่อประโยชน์ของผู้ทำเหมืองเท่านั้น^๓ เมื่อมีปฏิริยาการวิจารณ์จากหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ ทำให้รัฐบาลจำต้องหันมาสนใจปรับปรุงการคมนาคม ด้วยความสามารถของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ใช้วิธีการที่ทำให้ได้เงินจากพ่อค่านายเหมืองท้องถิ่นมาสร้างถนนหนทาง ทำให้ถูกเก็บเป็นมณฑลที่มีการคมนาคมดีกว่ามณฑลใด ๆ ในส่วนภูมิภาค^๔ พระยารัษฎานุประดิษฐ์เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ปกครองท้องถิ่นที่พัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างชาญฉลาด

การสร้างทางรถไฟจึงเป็นผลงานของรัฐประการเดียวที่ช่วยให้เศรษฐกิจภาคใต้ขยายตัว การปรับปรุงการคมนาคมประเภทอื่น และสาธารณูปโภคยังคงดำเนินไปอย่างล่าช้ามาก : เมื่อถึงต้นสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ยังไม่มีทางรถไฟโดยตรงระหว่าง

^๑ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม.๑๔/๕๐, พระยาสิทธิเทพและมิสเตอร์เวส-เตนภาค ไปตรวจราชการมณฑลภูเก็ต ไทรบุรี นครศรีธรรมราช (๖ - ๙ ก.ย. ร.ศ. ๑๒๕).

^๒ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๒๕/๓, รายงานราชการมณฑลภูเก็ต (๑๘ มี.ค. ๒๔๕๓ - ๖ มี.ค. ๒๔๖๔).

^๓ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ คค.๖.๑/๒๔, นายเอลวอมันขอให้ตัดถนนแก่ อ.เบตง ถึงยะลา (๑ มี.ค. ๒๔๖๕ - ๑๔ พ.ค. ๒๔๖๘).

^๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุเสด็จประพาสมณฑลภูเก็ต ร.ศ. ๑๒๕ หน้า ๘๖.

กรุงเทพฯกับหัวเมืองทางชายฝั่งทะเลตะวันตก ข้าราชการไปรษณีย์ระหว่างกรุงเทพฯกับภูเก็ต
 ยังต้องผ่านปิ้ง ส่วนที่ระนองยังต้องผ่านวิกตอเรียพอยต์ (Victoria Point)
 ของพม่า* ในแง่นี้กล่าวได้ว่ารัฐให้ความสนใจต่อการพัฒนากิจกรรมที่เป็นโครงสร้าง
 พื้นฐานเศรษฐกิจสังคม (infra - structure) น้อยมาก เป็นเครื่องชี้ให้เห็น
 การขาดการจัดสรรรายได้ในลักษณะที่มีดุลยภาพระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่น รายได้จาก
 จากกิจการเหมืองแร่ในภาคใต้ นอกจากไม่ได้ส่งกลับมาเพื่อส่งเสริมกิจการเหมืองแร่
 โดยตรงแล้ว รายได้จากกิจการนี้ก็ได้มีส่วนสร้างความเจริญแก่ส่วนรวมเท่าที่ควร

เมื่อหันมาพิจารณาการแบ่งสรรผลประโยชน์ภายในกิจการเหมืองแร่ ย่อม
 จะเห็นได้ว่ารายได้ส่วนใหญ่ตกอยู่กับนายเหมือง แม้อุตสาหกรรมจะได้รับค่าตอบแทนแรงงาน
 พอดีแก่การดำรงชีพ แต่การใช้จ่ายเพื่อดำรงชีพก็ต้องอาศัยกิจการค้าขายของนายเหมือง
 โดยเฉพาะ ฉะนั้น นายเหมืองจะมีความสัมพันธ์หรือเป็นคนเกี่ยวกับนายอากรฝิ่น การที่
 นายเหมืองมีกิจการร่วมหลายอย่าง ทำให้สามารถแสวงประโยชน์จากส่วนเกินของลูก-
 จ้างได้ไม่น้อย รายได้จึงตกอยู่ที่นายเหมือง ซึ่งนำเงินไปเป็นทุนหมุนเวียนในกิจการของ
 ตนต่อไป นอกจากนี้ยังมีการเอาเปรียบในระดับสูงขึ้นอีก ระหว่างนายเหมือง
 เล็ก ๆ ที่มีทุนน้อยต้องรับขายแร่ในราคาถูกให้แก่รายใหญ่และโรงถลุงแร่ เพื่อนำ
 เงินไปลงทุนทำเหมืองต่อไป เหมืองใหญ่ ๆ มักจะกดราคารับซื้อแร่แล้วรวบรวมไว้ขาย
 ต่อให้แก่รายหน้ารับซื้อแร่ตามศูนย์กลางเหมืองแร่ นายหน้าของบริษัทถลุงแร่สเตรทเทรตถึง
 กว่างนี และบริษัทฮิสเตนิสเมลถึง กว่างนี ตั้งสาขาตามศูนย์กลางเหมืองแร่ให้เงินกู้แก่นาย

* กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ คค.๔/๑๒, เรื่องเห็นควรจะให้มิเรือกลไฟ
 หรือเรือยนต์รับส่งไปรษณีย์โทรเลขและคนโดยสาร (๑๗ พ.ค. - ๘ พ.ย. ๒๔๕๕).

เมืองเล็ก ๆ และรับใช้หนี้ด้วยแร่ภายหลัง^๑

ศูนย์กลางเมืองแร่มีความสัมพันธ์กับบริเวณรอบนอกที่ทำกร เกษตรน้อยมาก ชุมชนเมืองแร่มิได้ใช้สินค้าและบริการจากชนบทรอบนอก แต่อาศัยจากภายในเมืองที่ต้องพึ่งสินค้าจากต่างประเทศ มีการแบ่งแยกอาชีพตามเชื้อชาติ เมื่อคนจีนทำงานภาคอุตสาหกรรมและการค้า ส่วนคนไทยอยู่ในภาคเกษตรกรรม ทำให้ดูเหมือนว่าระบบเศรษฐกิจถูกแยกเป็นสองส่วน สาเหตุที่คนไทยมิได้มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจการเมืองแร่นั้น มาจากประการแรก ในกลุ่มชาวไทยที่มีฐานะดีพอจะประกอบการได้นั้น ชาคักกะในการประกอบอาชีพค้าอุตสาหกรรมและชาคำนิยมในการสะสมทุนซึ่งจำเป็นยิ่งต่อการทำเมืองแร่^๒ ประการที่สองสำหรับราษฎรสามัญ แม้ค่าตอบแทนแรงงานเมืองแร่จะไม่ต่ำมากนักแต่เป็นงานที่หนักและอันตราย ในสถานะที่ยังมีที่ดินเหลือเพื่อ การยกเลิกระบบไพร่ทำให้มีแรงงานส่วนเกินอยู่มาก และความคึกคักอนุรักษ์นิยมแบบดั้งเดิม^๓ คนไทยจึงยึดอาชีพการเกษตรมากกว่าเปลี่ยนมาทำงานรับจ้างเมืองแร่ อนึ่งกฎหมายเมืองแร่ที่กำหนดจำนวนเงินทุนของผู้ทำเมืองไว้สูง อันเนื่องมาจากการทำเมืองเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องใช้ทุนและการประกอบการสูง และเมื่อคนไทยชาติในปัจจุยเหล่านี้ ทำให้คนไทยถูกกันออกจากกิจการนี้โดยสิ้นเชิง

แม้จะมีการขยายตัวทางการผลิตและเพิ่มปัจจัยการผลิตก็ตาม แต่กรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการผลิตยังคงอยู่ในคนกลุ่มเดียว ความไม่สามารถของ "ชนชั้นนายทุน" ไทย

^๑สถาเขยแผ่พาณิชย์, "การทำเมืองแร่ในประเทศไทย," จดหมายเหตุ
สถาเขยแผ่พาณิชย์ ๒๑ (กรกฎาคม ๒๔๖๕), : ๔๕.

^๒พระยาสุรียานุวัตร, ทรัพย์ศาสตร์ หน้า ๕๗.

^๓คี.เจ.คัมบลิว. เบอร์กอฟ, "ที่ดินกับการพัฒนาภาคใต้," : ๑๐๑.

อันหมายถึงนายทุนจีนที่จะนำกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคและสถาบัน ทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่จะนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมได้ การปฏิรูปสถาบันทางเศรษฐกิจการปกครองจึงมีอย่างจำกัด มิได้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงในชั้นพื้นฐานของสังคมแต่อย่างใด

ลักษณะ เศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์

อุตสาหกรรมเหมืองแร่ เป็นอุตสาหกรรมพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ ทั้งนี้เพราะกระบวนการเติบโตของกิจการเหมืองแร่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ กำลังคน และเทคนิควิทยาการ เป็นแนวทางให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากแร่ธาตุ รวมทั้งเกิดตลาดการค้าติดต่อธุรกิจการค้าภายในและภายนอกประเทศ^๒ การเติบโตของกิจการเหมืองแร่ในภาคใดจึงควรที่จะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาคได้เช่นกัน แต่กิจการเหมืองแร่กลับมิได้เป็นสาขาเศรษฐกิจที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ได้ ทั้งนี้มีสาเหตุหลายประการ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, "ระบบเศรษฐกิจไทย ๑๘๕๑ - ๑๙๑๐," หน้า ๑๗.

^๒ Charles E. Rollins, "Mineral Development and Economic Growth," in Imperialism and Underdevelopment, ed. Robert I. Rhodes (New York : Monthly Review Press, 1970), pp. 182 - 183.

ประการแรก เป้าหมายของการขยายตัวทางการผลิต เป็นไปเพื่อส่งสินค้าออกในรูปของวัตถุดิบ ทำให้ขาดการเชื่อมต่อ (Linkage) กับอุตสาหกรรมประเภทอื่นที่ควรจะเจริญ อันเนื่องจากผลของการพัฒนากิจการเหมืองแร่ ไม่มีการผลิตหรืออุตสาหกรรมใดที่ใช้วัตถุดิบในการประกอบ การ แม้แต่การถลุงแร่ที่ควรจะเป็นกิจการที่ต่อเนื่องกับการทำเหมืองแร่ ทั้งยังไม่มีการผลิตใด ๆ ที่มีส่วนสร้างปัจจัยการผลิตให้แก่กิจการเหมืองแร่เช่นกัน กล่าวคือ ขาดการเชื่อมต่อไปข้างหน้า (forward linkage) และการเชื่อมต่อไปข้างหลัง (backward linkage) ในกิจการเหมืองแร่ไทย^๑ ในลักษณะนี้ไม่ก่อให้เกิดการสะสมทุนในแง่ของการนำกำไรจากการทำเหมืองมาแปรทุนไปสู่กิจการอื่น แต่เป็นการสะสมทุนจากกำไรมาเพิ่มในกิจการเดิม การลงทุนของกิจการ "กงสี" บางส่วนเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ส่งเสริมทางเศรษฐกิจ

ประการที่สอง กิจการเหมืองแร่ถูกครอบครองโดยชาวต่างชาติ ผู้เป็นทั้งเจ้าของปัจจัยการผลิตและบุคลากร ผลผลิตและตลาดขึ้นอยู่กับตลาดต่างประเทศโดยสิ้นเชิง ทำให้ผลกำไรเกือบทั้งหมดของกิจการนี้ถูกส่งออกนอกประเทศ ไม่มีการนำมาพัฒนาอุตสาหกรรมหรือเศรษฐกิจด้านอื่น เข้าใจว่าเงินที่ถูกส่งออกนอกประเทศคงมีจำนวนมาก ชาวจีนที่ส่งเงินกลับเมืองจีนนั้น เฉพาะที่กรุงเทพฯ แห่งเดียวประมาณปีละ ๓๐ ล้านบาท^๒ ภาคใต้ซึ่งมีคนจีนอยู่มาก เช่นกันคงส่งเงินออกนอกประเทศจำนวนไม่น้อยกว่ามากนัก ทั้งนี้ยังมี

^๑ปีเตอร์ เอฟ. เบลล์, "ตัวกำหนดความคืบหน้าพัฒนาของประเทศไทย,"

ใน สังคมกับเศรษฐกิจ, รั้งสรรค ชนพรพันธุ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๒๕๓.

^๒กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๕/๒๐, ปัญหาเรื่องเงินที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร (๘ ก.พ. ๒๔๕๔ - ๑ มี.ค. ๒๔๕๘).

เงินกำไรของบริษัทเหมืองแร่ตะวันตกที่ส่งไปยังหุ้นส่วนของบริษัทที่อยู่ต่างประเทศอีกมากมาย

ประการที่สาม ลักษณะการว่าจ้างแรงงานเหมืองแร่ ที่ให้ค่าตอบแทนแรงงานค่า คุณภาพแรงงานค่าและเป็นแรงงานที่อพยพจากต่างประเทศ ทำให้ขาดการพัฒนาแรงงานฝีมือและการศึกษา^๑ แม้ระยะหลังจะมีการพัฒนาเทคนิคการทำเหมืองแร่ ใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยแล้ว แต่กลุ่มช่างเทคนิคเป็นชาวต่างประเทศ^๒ กิจการเหมืองแร่จึงมิได้สร้างความรู้ในเทคนิควิทยาการให้แก่สังคม

ประการสุดท้าย การขาดการกระจายผลประโยชน์จากกิจการเหมืองแร่ อย่างสมดุลย์กันในระบบเศรษฐกิจ^๓ ทำให้กิจการนี้มิได้มีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวมเท่าที่ควร

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ กิจการเหมืองแร่มีลักษณะของการผลิตเพื่อสินค้าชั้นปฐมอย่างแท้จริง ไม่มีการขยายตัวไปสู่อุตสาหกรรมอื่น อันจะทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ อย่างไรก็ตาม กิจการเหมืองแร่ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในลักษณะอื่น กล่าวคือ เมื่อวิถีทางการผลิตแบบใหม่ในกิจการเหมืองแร่ไม่อาจสามารถกลมกลืนกับสภาวะการผลิตแบบดั้งเดิมในระบบเศรษฐกิจเก่าได้ ทำให้เกิดลักษณะเศรษฐกิจสองรูปแบบรวมอยู่ในระบบเศรษฐกิจเดียวกัน เรียกว่า "ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์" (dualistic economy) J.H. Broke ได้ให้ความหมายของ

^๑ หลา มยี่, เศรษฐกิจของประเทศที่กำลังพัฒนา หน้า ๓๘ - ๔๒.

^๒ Virginia Thompson, Thailand: The New Siam, p. 417.

^๓ ดูรายละเอียดเรื่องการกระจายรายได้.

คำว่า "เศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์" ไว้ว่า

ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีวิถีทางเศรษฐกิจ-สังคมสองลักษณะรวมอยู่ในสังคมเดียวกัน เมื่อพลังของความใหม่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามามีอิทธิพล ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่มีศูนย์กลางอยู่ในเมือง เติญกับพลังเก่าของสังคมแบบโบราณที่อยู่ในชนบท มีวัฒนธรรมท้องถิ่นและเทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม ความแตกต่างในวิถีทางเศรษฐกิจ-สังคมเช่นนี้ ทำให้สังคมขาดคุณภาพ ไม่สามารถสมานกลมกลืนกันได้ เกิดปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในลักษณะต่าง ๆ กัน ระยะเวลาที่มีการปะทะกันระหว่างลักษณะวิถีทางเศรษฐกิจแบบใหม่กับลักษณะวิถีทางเศรษฐกิจแบบเก่านี้ สังคมใดแยกออกเป็นสองลักษณะอย่างเด่นชัด เรียกสภาวะเช่นนี้ว่า "เศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์"^๑

ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์นี้เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ของประเทศกำลังพัฒนา หากมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างการผลิตสมัยใหม่ในภาคอุตสาหกรรมกับการผลิตแบบดั้งเดิมในภาคเกษตรกรรม ในแง่ของการเคลื่อนย้ายแรงงาน เทคนิคการผลิต และความสัมพันธ์ทางการค้า ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์จะพัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมได้ ประเทศที่มีลักษณะแบบทวิลักษณ์นี้ไม่เพียงแต่จะมีโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์เท่านั้น แต่ยังมีโครงสร้างของสังคมแบบทวิลักษณ์ (dualistic society) อันประกอบไปด้วยสังคมเมือง (urban society) ที่พัฒนาแบบสมัยใหม่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอก กับสังคมชนบท (Rural society) ที่ยังคงอยู่ในประเพณีแบบดั้งเดิม^๒

^๑ J.H. Broke, The Interest of the Voiceless Far East (Leiden : Universitairs Press Leiden, 1948), pp. 2 - 3.

^๒ Caroline Moser, "The Dual Economy and Marginality Debate and the Contribution of Micro Analysis :Market Seller in Bogota," Development and Change 8 (October 1977), : 466.

กินแดนที่ Broke ศึกษาถึงลักษณะเศรษฐกิจแบบทวีลักษณ์ ได้แก่ กลุ่มประเทศเอเชียตะวันออก (มีความหมายรวมถึง ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย- ผู้เขียน) และประเทศอินเดีย^๑ แต่กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาในคริสต์ทศวรรษที่ ๒๐ ได้เกิดลักษณะเศรษฐกิจสังคมแบบทวีลักษณ์ขึ้นด้วย ประเด็นที่น่าสนใจคือ ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวีลักษณ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกานั้น เกิดจากการลงทุนของกลุ่มประเทศตะวันตก ในการพัฒนากิจการเหมืองแร่สมัยใหม่ที่ใช้เทคนิควิทยาการสูง ขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ภายใน ประเทศยังคงมีวิถีชีวิตแบบเก่าที่ล้าหลัง และไม่มีส่วนร่วมในกิจการเหมืองแร่^๒ ฉะนั้น หากลักษณะเศรษฐกิจแบบทวีลักษณ์ได้รับการพัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมได้แล้ว เหตุใดกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา เช่น ประเทศโบลิเวีย ที่มีการผลิตถ่านหินแหล่งสำคัญของโลก ยังคงมีภาคเศรษฐกิจที่ล้าหลังควบคู่ไปกับกิจการเหมืองแร่ที่ทันสมัย นับตั้งแต่ประเทศนี้ได้รับการลงทุนจากต่างประเทศจนปัจจุบัน^๓

ประการสำคัญที่ควรศึกษาคือ อุปสรรคและปัญหาของประเทศที่กำลังพัฒนาที่สาขาเศรษฐกิจแบบใหม่ไม่สามารถผสมกลมกลืนกันกับสาขาเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมจนนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่อย่างแท้จริง สิ่งที่คล้ายคลึงกันระหว่างกลุ่มประเทศลาตินอเมริกากับกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย

^๑ Broke, The Interest of the Voicless Far East, p. 3.

^๒ Chales E. Rollins, "Mineral Development and Economic Growth," p. 195.

^๓ Ibid., p. 186.

คือ วิถีทางเศรษฐกิจแบบใหม่ เกิดจากอิทธิพลของการลงทุนจากต่างประเทศและ
 เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศ? กิจกรรมเหมือนแร่นั้นเป็นสาขาเศรษฐกิจที่ผูก
 พันกับการลงทุนจากต่างประเทศจึงได้รับการพัฒนาเทคนิควิทยาการ ขณะที่เศรษฐกิจ
 ภาคเกษตรรอบนอกยังคงที่ลักษณะการผลิตแบบดั้งเดิมได้รับการพัฒนาให้สอดคล้องกัน

ลักษณะเศรษฐกิจหัวลักษณะในภาคใต้นั้น นอกจากเกิดขึ้นเพราะการเติบโต
 ของกิจการเหมือนแร่ ไม่สามารถแผ่ขยายความเจริญไปทั่วระบบเศรษฐกิจ จนนำไป
 การพัฒนาในระบบเศรษฐกิจระบบสมัยใหม่ดังที่เคยอธิบายแล้วนั้น ในประการสำคัญ
 กิจการเหมือนแร่ยังขาดความสัมพันธ์กับภาคเกษตรที่มีการผลิตแบบดั้งเดิม จึงจะเห็น
 ได้จาก

ประการแรก ไม่มีการเคลื่อนย้ายของแรงงานภาคเกษตรเข้าสู่กิจการ
 เหมือนแร่ ทั้งนี้เพราะค่าจ้างแรงงานมิได้เป็นปัจจัยสำคัญมากพอที่จะจูงใจให้ชาวนา
 เข้ารับจ้างทำเหมืองเป็นอาชีพประจำ ประกอบกับความต้องการและปัจจัยการผลิต
 ทางภาคเกษตรยังมีมากพอจะให้ชาวนาค่าเงินอาชีพเดิมได้ ฉะนั้นกิจการเหมือนแร่
 ย่อมไม่สามารถดูดกลืนให้ภาคเกษตรแบบดั้งเดิมหายไปจากระบบเศรษฐกิจได้ เมื่อมี
 การว่าจ้างแรงงานจากต่างประเทศ ทำให้กิจการนี้มีลักษณะเป็นกิจการของชาวต่าง
 ชาติมากยิ่งขึ้น

^๑ Peter F. Bell, "Markets Middlemen and Technology
 Agricultural Supply Response in the Dualistic Economic of
 Southeast Asia," 'The Malayan Economic Review', XIV
 (April 1969), : 37.

ประการที่สอง การมีแรงงานเหมืองแร่เพิ่มขึ้นมาก ย่อมต้องการอาหาร เครื่องบริโภค เช่น ข้าว เพิ่มมากขึ้น หากชวานาเพิ่มการผลิตข้าว การทำเหมืองแร่จะช่วยให้ชวานายกมาตราบฐานการครองชีพให้สูงจากรายได้ที่เพิ่มขึ้น และสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างสองภาคเศรษฐกิจนี้^๑ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ชวานาเพิ่มการผลิตในอัตราส่วนที่น้อย ดังจะเห็นได้ว่าในมณฑลนครศรีธรรมราช ชุมพร และปัตตานี มีเนื้อที่นาเพิ่มขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๖๔ เป็นจำนวน ๑๕.๖๓ % ระยะเวลาเดียวกันมณฑลภูเก็ตมีเนื้อที่นาลดลง ๑๔.๒๑ % คือจากจำนวนเนื้อที่นาใน พ.ศ. ๒๔๖๐ มีจำนวน ๑๕๒,๑๖๖ ไร่ ลดลงเหลือ ๑๖๔,๓๖๗ ไร่ ใน พ.ศ. ๒๔๖๔^๒ เนื้อที่นาในสามมณฑลทางการเกษตรนั้นเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนน้อยและเข้าใจว่าชวานาใช้เนื้อที่นาบางส่วนปลูกยางพาราด้วย^๓ มิได้เป็นการผลิตข้าวทั้งหมด ส่วนเนื้อที่นาในมณฑลภูเก็ตที่ลดลงเนื่องจากการทำเหมืองแร่ได้ขยายไปถึงพื้นที่นา ชวานาขายที่นาให้แก่บริษัทเหมืองแร่ บางส่วนอพยพไปหาเลี้ยงชีพที่อื่นเพราะค่าครองชีพในเขตเหมืองแร่สูง บางส่วนรับจ้างทำเหมือง ฉะนั้น จำนวนชวานาจึงลดน้อยลง^๔

^๑ หลา มยิ่น, เศรษฐกิจของประเทศไทยที่กำลังพัฒนา หน้า ๔๕.

^๒ กจช. กส. ส่วนรายงานและเบคเตล็ด ชุดที่ ๒ แฟ้ม ๔/๖๖๖, รายงานการเพาะปลูกมณฑลในภาคใต้ (พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๖๔).

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐.๖/๔๔, การปกครองประเทศสยาม ความเห็นของหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ (๑๒ กรกฎาคม ๒๔๖๕ - ๑๔ มิถุนายน ๒๔๖๗).

เป็นที่น่าสังเกตว่า จำนวนผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นนี้เป็นเพราะการขยายเนื้อที่
เพาะปลูกมากกว่าเป็นเพราะการเพิ่มประสิทธิภาพของการผลิต การทำนาในภาคใต้
ยังใช้วิธีการแบบเดิมที่ล้าหลัง จากรายงานตรวจราชการมณฑลชุมพรได้กล่าวถึงวิธี
การทำนาของชาวนาภาคใต้ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ว่า ยังคงใช้วิธีดางฆ่าไร่เลื่อนลอย
ปลูกข้าวและพืชผลอื่น ๆ พอเลี้ยงตัวเองเท่านั้น ส่วนใหญ่ทำนาหว่าน การเก็บเกี่ยว
ยังคงยึดถือความเชื่อโบราณที่กลัวแม่โพสพ ขวัญข้าวจะหนี จึงไม่ยอมใช้เคียวเกี่ยวข้าว
เหมือนภาคอื่น แต่ใช้วิธีแคะเก็บเมล็ดที่ระวาง เป็นการสิ้นเปลืองเวลาและแรงงาน
มาก แม้จะปลูกข้าวมากเมื่อข้าวสุกก็จะเก็บไม่ทัน ประกอบกับสภาพที่มีฝนตกชุก
ทำให้ตากข้าวได้ทีละน้อย^๑ ชาวนาจึงไม่เห็นความจำเป็นจะต้องปลูกข้าวมากซึ่งไม่
เป็นประโยชน์แก่ตนมากนัก ชาวนาภาคใต้อยังขาดความกระตือรือร้นในการประกอบ
อาชีพเพื่อทวีรายได้ของคน ครอบครัวหนึ่งทำนาเพียงปีละ ๖ - ๗ ไร่ พอเลี้ยงตัวเอง
เท่านั้น^๒ จากรายงานตรวจราชการมณฑลชุมพรที่ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะการยังชีพแบบ
พอเลี้ยงตัวเองว่า "การที่ราษฎรบางพวกหาเลี้ยงชีพอยู่ในทางนี้ก็เป็นแต่พอเลี้ยงชีพไป
ปีหนึ่ง บางคนก็ได้ไม่พอกินตลอดปี การที่ได้ทำต่อกันมาหลายชั่วคนจนถึงเวลานี้ จะหา
ทรัพย์สินสมบัติที่เป็นมรดกพอจะให้บุตรหลานยึดถือได้บ้าง เช่น ที่ดิน สวน นา คังนี้ไม่มี"^๓
ความต้องการเงินของชาวนามีไม่มากพอจะเปลี่ยนวิธีการผลิตและความเชื่อแบบ

^๑ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๒๐/๕, รายงานราชการมณฑลชุมพร
(๒๔ พ.ค. ๒๔๕๖).

^๒ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐.๓/๕๔, เรื่องเบ็ดเตล็ดที่เกี่ยวกับ
กระทรวงเกษตร (๒๐ พ.ย. ๒๔๖๖).

^๓ กจช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ ม.๒๐/๕, เรื่องเดียวกัน.

ดั้งเดิมได้ การผลิตทางเกษตรในลักษณะเช่นนี้ทำให้ผลิตมีไม่เพียงพอต่อความต้องการในภาคเหมืองแร่ จำเป็นต้องสั่งสินค้าประเภทอาหารจากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างภาคเกษตรกับภาคเหมืองแร่จึงแทบจะไม่มี

ประการสุดท้าย การมีโคฟั้งพาอาศัยในสินค้าและบริการระหว่างเศรษฐกิจทั้งสองภาคนี้ ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราในภาคเหมืองแร่มีได้แพร่หลายไปยังภาคเกษตร เงินตรามีใช้สิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีพแบบพอเลี้ยงตัว ชวนาไม่ต้องอาศัยปัจจัยการผลิตและสินค้าอื่นจากการค้าภายในเมือง รวมทั้งมิได้มีการผลิตเฉพาะอย่างจำนวนมากที่จะต้องขาย เพื่อได้ผลตอบแทนเป็นเงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ฉะนั้น การขยายการค้าและระบบเงินตรามีได้มีผลกระทบต่อการค้าในภาคเกษตรแบบดั้งเดิมเท่าไรนัก?

การขาดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระหว่างภาคเศรษฐกิจแบบใหม่ อันได้แก่ กิจการเหมืองแร่กับภาคการเกษตรแบบดั้งเดิมนี้ มีผลสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจทั้งสองภาคมีวิถีทางพัฒนาที่เป็นอิสระต่อกัน ไม่มีการถ่ายทอดความเจริญจากภาคเศรษฐกิจแบบใหม่ไปสู่ภาคเศรษฐกิจที่ล้าหลัง ทั้งในด้านเทคนิคการผลิต ทัศนคติ และความเื่อสภาพของความเจริญเติบโตในกิจการเหมืองแร่กับการมิได้มีความเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตร ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและเป็นการแยกสาขาเศรษฐกิจทั้งสองภาคนี้ให้เหินห่างมากขึ้น สิ่งที่แสดงให้เห็นคือ ขณะที่การทำเหมืองแร่เปลี่ยนจากการร่อนหาแร่ด้วยแรงคนมาใช้เครื่องจักร เรือชุกช่วยทุ่นแรงและเพิ่มการผลิตให้มากขึ้น แต่ชาวนาจึงคงรักษาลักษณะการเก็บเกี่ยวข้าวโดยใช้แรงงานแกะเมล็ดข้าวออกจากรวงอยู่เช่นเดิม

* กช. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น.๒๐.๖/๔๘, การปกครองประเทศไทย
ความเห็นของคณะหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ (๑๒ ก.ค. ๒๔๖๕ - ๑๔ มิ.ย. ๒๔๖๗).

ขณะที่กิจการเหมืองแร่ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกัวเรเงิน การธนาคาร เพราะเงินทุนเป็นปัจจัยสำคัญของการทำงานเหมืองสมัยใหม่ แต่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราและค่านิยมการใช้เงินยังมีได้แพร่หลายไปในหมู่ผู้ทำการเกษตรแบบคังเคิม

ความไม่สมดุลของการพัฒนาระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรกรรม การขาดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระหว่างสองภาคนี้ และการที่ผลประโยชน์จากภาคอุตสาหกรรมมีได้แต่ขยายไปที่ระบบเศรษฐกิจ ทำให้ภาคใต้มีลักษณะเศรษฐกิจแบบทวีลักษณะที่มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณศูนย์กลางเหมืองแร่ แต่บริเวณรอบนอกประชาชนทั่วไปยังคงมีสภาพชีวิตอยู่อย่างคังเคิม ไม่มีส่วนร่วมในวิถีทางเศรษฐกิจแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวีลักษณะที่เกิดขึ้นในภาคใต้ ไม่เด่นชัดรุนแรงเท่ากับในประเทศอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะประเทศไทยมิได้สูญเสียเอกราชตกเป็นอาณานิคมของชาวตะวันตก รัฐบาลไทยยังสามารถควบคุมการลงทุนของชาวต่างชาติให้มีอิทธิพลแต่ขยายไปทั่วประเทศได้ อีกประการหนึ่ง ผู้มีบทบาทในกิจการเหมืองแร่ส่วนหนึ่งคือชาวจีน ได้กลายเป็นพลเมืองไทยในชั้นลูกหลานต่อมา ลักษณะเศรษฐกิจแบบทวีลักษณะในภาคใต้จึงมิได้ก่อให้เกิดปัญหาการขัดแย้งแบ่งแยกทางเชื้อชาติเกิดขึ้นจนมีลักษณะแบบพหุสังคม (Puralistic Society) คังเคิม ที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ เช่น มลายู และอินโดนีเซีย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ประเทศที่มีลักษณะเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ส่วนใหญ่ มักจะมีแนวโน้มในทางสังคมเป็นแบบทวิลักษณ์ กล่าวคือ มีสังคมเมืองและสังคมชนบท ที่มีวิวัฒนาการเป็นอิสระ ไม่ขึ้นแก่กันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม^๑ การเปลี่ยนแปลงในแนวทางของสังคมแบบทวิลักษณ์นี้ เกิดขึ้นเมื่อขาดการพัฒนาที่เท่าเทียมกัน ในส่วนของสังคมที่ได้รับอิทธิพลของวิถีทางเศรษฐกิจแบบใหม่ และการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้มีความเจริญอย่างรวดเร็วภายในเมือง กับส่วนของสังคมในชนบทที่ยังล้าหลังแทบมิได้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ^๒ สำหรับประเทศอาณานิคมของตะวันตกนั้น สังคมแบบทวิลักษณ์เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ ที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าของชาวตะวันตก กับการยังคงอยู่ของลักษณะการเกษตรที่ล้าหลังของชาวพื้นเมือง ทำให้มีการแบ่งแยกทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างเชื้อชาติ^๓ แม้ประเทศไทยจะมีได้ตกเป็นอาณานิคมของชาวตะวันตกแต่ก็มีสถานะทางเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกับประเทศเพื่อนบ้าน ในแง่ที่อิทธิพลจากตะวันตกเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ รวมทั้งความเจริญของสังคมเมืองที่รับวัฒนธรรมตะวันตก ส่วนของสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศจึงแตกต่างจากส่วนของสังคม

^๑ ศุภวิทย์ เบียมพงศ์สานต์, "ปัญหาสภาพแวดล้อมในประเทศที่กำลังพัฒนา การเพิ่มประชากร และความยากจน," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๑๒ (พฤศจิกายน ๒๕๑๓) : ๑๓๖.

^๒ Peter F. Bell and Stephen A. Resnick, "The Contradiction of Post-War Development in Southeast Asia," Journal of Contemporary Asia, 1 (June 1970), : 3.

^๓ Broke, The Interest of the Voiceless Far East, p.7

ที่ยังคงอยู่แบบเดิม สำหรับภาคใต้ การเคลื่อนโยของกิจการเหมืองแร่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเกิดสังคมเมือง โดยเฉพาะเมืองต่าง ๆ ทางชายฝั่งทะเลตะวันตก อันจะเป็นเรื่องที่ศึกษาในหัวข้อต่อไป

การเกิดเมือง

ตั้งแต่อดีต ภาคใต้มีชุมชนเมืองอยู่หลายแห่ง ทั้งนี้เพราะเป็นเส้นทางผ่านระหว่างศูนย์กลางของประเทศกับเส้นทางการค้าที่สำคัญของเอเชีย อันเป็นเส้นทางระหว่างจีนกับอินเดีย เมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นแหล่งจอดพักเรือ หาเสบียงอาหาร และสินค้า ได้แก่ เมืองไชยา นครศรีธรรมราช บัตตานี ภูเก็ต และตะกั่วป่า ล้วนแต่เป็นเมืองเก่าก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น ในปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ เกิดชุมชนเมืองใหม่ขึ้นหลายแห่งทางชายฝั่งทะเลตะวันตก เนื่องมาจากการขยายตัวท่าเหมืองแร่ ได้แก่ เมืองหลังสวน ระนอง พังงา กระบุรี^๒ เมื่อมีทางรถไฟสายใต้ขึ้น ชุมทางรถไฟได้เจริญเติบโตเป็นเมือง เช่น หุ่นสง หาดใหญ่ ยะลา^๓ เมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้เป็นที่รวมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การการผลิต การขนส่งสินค้าและบริการต่าง ๆ เช่น กับการขยายตัวท่าเรือเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร

^๑ Chusiri Chemoraman, "The Role of Some Southern Thai Ports in the International Trade down to the 17 th century," (Bangkok : I.A.H.A. 7 th Conference, 1977), p. 7 - 8.

^๒ สุนัย ราชภัฏธารักษ์, ภูเก็ต (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๑๘), หน้า ๘๕.

^๓ คี.เจ. คัมบลิว. เบอว์คอฟ, "ที่ถึนกับการพัฒนาภาคใต้," : ๑๐๓.

การเพิ่มประชากร

ความเจริญของการทำเหมืองแร่ที่ต้องการแรงงานจำนวนมาก ทำให้บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันตกที่มีผู้คนอาศัยอยู่น้อยเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว ชุมชนเหมืองแร่ได้ขยายตัวเป็นศูนย์กลางของเมืองมีการค้าและธุรกิจต่าง ๆ เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบจำนวนประชากรระหว่างมณฑลภูเก็ตกับมณฑลทางชายฝั่งทะเลตะวันออกแล้ว จะเห็นได้ว่า มณฑลภูเก็ตมีจำนวนประชากรต่อเนื้อที่น้อยกว่า ทั้งนี้เพราะ บริเวณพื้นที่ของมณฑลภูเก็ตเพิ่งได้รับการบุกเบิกตั้งหลักแหล่งในระยะที่มีการขยายตัวทำเหมืองแร่ ต่างจากบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกที่มีผู้คนอาศัยอยู่นานแล้ว ในอีกประการหนึ่ง มณฑลภูเก็ตมีการอพยพเข้าออกของประชากรสูง จำนวนประชากรจึงมีอัตราเพิ่มขึ้นหรือลดลงอยู่เสมอต่างจากมณฑลอื่น ๆ ที่มีแนวโน้มของจำนวนประชากรสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในเมืองภูเก็ตซึ่งแม้จะมีจำนวนประชากรต่อเนื้อที่มากเป็นที่สองรองจากเมืองปัตตานี แต่มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นหรือลดลงอยู่เสมอ พิจารณาได้จากตารางที่ ๑๑ จะเห็นถึงความแตกต่างของจำนวนประชากรในช่วงเวลา ๑๐ ปี

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ฎรายละเอียดยที่ภาคผนวก ข.

ตารางที่ ๑๑

เปรียบเทียบจำนวนประชากรในเมืองภูเก็ต
ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๒, ๒๔๕๘, ๒๔๖๒ และ ๒๔๗๒

ปี	เนื้อที่ กม. ^๒	ประชากร	คน/กม. ^๒
๒๔๕๒	๘๐๖	๓๐,๗๑๒	๓๘
๒๔๕๘	๘๐๖	๓๖,๓๓๒	๔๕
๒๔๖๒	๘๐๖	๓๓,๗๘๖	๔๒
๒๔๗๒	๘๐๖	๓๒,๑๖๑	๔๐

- ^๑ที่มา B.P.P.3/15, Diplomatic and Consular Reports 1908.
B.P.P.3/19, Diplomatic and Consular Reports 1910.
- Ministry of Finance, Statistical Yearbook Year 2464, pp. 18 - 82.
- Ministry of Finance, Statistical Yearbook Year 2474, pp. 84 - 85.

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนประชากร มาจากการอพยพเข้าออกของแรงงานจีนที่ทำเหมืองแร่ ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๔๓๑ เมืองภูเก็ตมี คนจีนอพยพเข้า ๗,๐๖๐ คน อพยพออก ๘,๘๖๘ คน ในปีต่อมามีคนอพยพเข้า ๕,๖๕๐ คน อพยพออก ๖,๘๑๘ คน^๑ เหตุที่มีการอพยพเข้าออกอยู่เสมอเพราะแรงงานเหมืองแร่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานชั่วคราว ที่อพยพเข้าออกตามสภาพการทำเหมืองแร่ ประกอบกับขาดอุตสาหกรรมผลิตสินค้าสำเร็จรูปหรืออุตสาหกรรมที่ใช้เงินทุนเป็น วัตถุดิบ ที่มีการผลิตตลอดเวลา จึงขาดลักษณะงานที่เอื้ออำนวยให้คนงานอยู่ประจำได้ อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของชาวจีนที่อพยพเข้ามาไต่ตั้งหลักแหล่งทำมาหากินและเป็น ผลเมืองภาคใต้ไปในที่สุด การขยายการผลิตฝูในภาคใต้รวมทั้งในประเทศเพื่อนบ้าน ก็คือ เป็นสาเหตุสำคัญของการนำชาวจีนเข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวจีนเหล่านั้นนอกจากมาเพิ่มจำนวนประชากรแล้ว ยังกลายเป็นชนชั้นใหม่ที่มีบทบาท ทางเศรษฐกิจและสร้างลักษณะสังคมจีนขึ้นในดินแดนที่ตนเข้าไปอาศัยอยู่

สังคมชาวจีน

ชาวจีนเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่อพยพเข้ามาภาคใต้ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนใหญ่เข้ามาทำเหมืองแร่ ค้าขาย และช่างฝีมือทุกชนิด มีส่วนน้อยที่ทำการเกษตร เช่น ปลูกพริกไทย มะพร้าว แม้กระนั้นก็เป็นลักษณะของการเกษตรเพื่อค้า จากลักษณะ อาชีพ ชาวจีนจึงมักอาศัยอยู่ในเมือง เมืองในภาคใต้มีชาวจีนอยู่มากกว่าหรือใกล้เคียง

^๑พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางเสด็จพระราช-
ดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู ร.ศ. ๑๐๘ หน้า ๑๓๖.

กับจำนวนพลเมืองไทย โดยเฉพาะเมืองภูเก็ตที่มีการท่าเหมืองแร่มากมีชาวจีนอยู่มากกว่าพลเมืองไทย^๑ ชาวจีนเป็นชาติที่ผสมกลมกลืนยาก แม้ในอดีตไทยจะเป็นประเทศที่สามารถผสมกลมกลืนชาวจีนให้เป็นพลเมืองไทยได้ก็ที่สุด แต่เมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ คนจีนเริ่มแต่งงานกับคนไทยน้อยลง เพราะค่าโดยสารเรือถูกลงมีการส่งตู้ครองจากเมืองจีนมาได้สะดวกขึ้น^๒ ประกอบกับการอพยพเข้ามาที่ละมาก ๆ เกิดการรวมกลุ่มของชาวจีนขึ้น นอกจากเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันแล้ว ยังเป็นการรักษาวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นคนจีนไว้อีกด้วย^๓ การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวจีนทำให้เกิด "ชุมชนจีน" ขึ้นตามเมืองใหญ่ ๆ ทางภาคใต้ เช่น ระนอง ภูเก็ต หาดใหญ่ เมืองใดที่มีชาวจีนอยู่มากจะมีลักษณะของสังคมจีนภายในเมืองนั้น เช่น เมืองภูเก็ต ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ว่า มีลักษณะเป็นเมืองจีน มีคนจีนอยู่มากมาย^๔ และอีก ๒๐ ปีต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบบ้านเรือนและถนนในเมืองภูเก็ตว่า เหมือนถนนทรงวาดในกรุงเทพฯ^๕

^๑ กจร. กท. เล่ม ๗ จศ. ๑๒๓๘, เรื่องว่าก๊วยไทเรือสยามูปะสค์ม้ออกไปรักษาเมืองภูเก็ต.

^๒ จอนห์ แอสติน และ แฮร์ เจ เบนด้า, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ หน้า ๒๑๖.

^๓ กจร. เอกสารรัชกาลที่ ๖ น. ๒๕/๒๐, ปัญหาเรื่องชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร (๘ ก.พ. ๒๔๕๔ - ๑ มี.ค. ๒๔๕๘).

^๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู ร.ศ. ๑๐๘, หน้า ๑๓๘.

^๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๒๕ หน้า ๑๕๐.

ชาวจีนเป็นชนชั้นใหม่ในสังคมที่เป็นผู้เชื่อมทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้นปกครองกับราษฎร ควบการกาขายและการเป็นเจ้าภาณินายอากร บทบาททางเศรษฐกิจและการรวมกลุ่มของชาวจีนนี้ ทำให้สมาคมหรืออั้งยี่ของชาวจีนในบางเมืองมีอิทธิพลมาก ข้าราชการตลอดจนราษฎรให้ความอ่อนน้อมต่อหัวหน้าชาวจีน^๑ สมาคมหรืออั้งยี่เหล่านี้เป็นการรวมกลุ่มที่แยกตามภาษา ตามแซ่ ตามท้องถิ่นที่มาจากเมืองจีน ตลอดจนตามแหล่งเหมืองแร่ที่มีกรรมกรจีนอยู่มาก บางครั้งสมาคมหรืออั้งยี่ต่าง ๆ มีเรื่องขัดผลประโยชน์กันเอง มีการทะเลาะวิวาทกันถึงขั้นจลาจลภายในเมือง เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๑๐ เกิดการจลาจลของพวกทำเหมืองชาวจีนที่ภูเก็ต สาเหตุก้วยเรื่องแย่งสายน้ำทำเหมืองแร่ และใน พ.ศ. ๒๔๑๕ กุ๊หลี่เหมืองแร่ทะเลาะวิวาทกับนายเหมืองเรื่องค่าแรงถึงขั้นก่อการจลาจลภายในเมืองระนอง^๒ การทะเลาะวิวาทของชาวจีนที่เกิดขึ้นเสมอสร้างความวุ่นวายแก่บ้านเมืองมิใช่น้อย ทางราชการต้องส่งเรือรบมาระวังรักษาเหตุการณ์ที่ภูเก็ตป้องกันการวิวาทในระหว่างเทศกาลตรุษจีน ขึ้นปีใหม่ เพราะมีการวิวาทระหว่างนายเหมืองกับกุ๊หลี่เรื่องค่าจ้างเสมอ การแก้ไขอีกทางหนึ่งคือ แต่งตั้งหัวหน้าอั้งยี่คนสำคัญ เป็นกรรมการเมืองพิเศษช่วยดูแลปกครองชาวจีน^๓

ชาวจีนภูเก็ตมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวจีนที่ปีนัง ควบมีความเกี่ยวคองทางเชื้อสายและติดต่อกันอยู่เสมอ มีชาวจีนจากปีนังมาตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนที่ภูเก็ต

^๑ กจช. เอกสาร กห. เล่ม ๓๕ จศ. ๑๒๔๔, เรื่องตอบพระอนุรักษโยธิน ขาดหลวงว่ากรมการ นายอำเภอ ราษฎร เมืองตะกั่วป่า เข้ากาสีกับพวกจีน.

^๒ สมเด็จพระมหาคณาจารย์ราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จ ๖ : ๑๔๘.

^๓ ขุนเสนานุวงศ์ภักดี, ประวัติและงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์,

ที่ต่อมาเป็นโรงเรียนจีน คนจีนนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนจีนกันมาก แม้แต่คนหัวคี่จีนก็นิยมอุปการะโรงเรียนจีนทางการเงิน และส่งบุตรหลานเข้าเรียนก่อนที่จะให้ไปศึกษาต่อที่ป็นิ่ง^๑ โรงเรียนจีนเหล่านี้มีการสอนภาษาจีนอย่างแพร่หลายช่วยเพิ่มความสำคัญให้แก่ภาษาจีนในภูเก็ตมากยิ่งขึ้น ในวงการเหมืองแร่มีกรรมกรนับพันที่พูดภาษาไทยไม่ได้^๒ นายเหมืองชาวตะวันตกคนหนึ่งที่มาอยู่ภูเก็ตถึง ๓๐ ปี พูดได้แต่ภาษาจีนและมลายู แต่พูดภาษาไทยไม่ได้เลย^๓

การรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่นและคงไว้ซึ่งภาษาและวัฒนธรรมนี้ ทำให้ชาวจีนยังมีความรู้สึกยึดมั่นรักถิ่นในประเทศเมืองแม่ของตนไม่น้อย เมื่อเกิดความอคยอกภายในประเทศจีน ชาวจีนในภาคใต้ได้ร่วมกันบริจาคเงินไปให้^๔ ยังมีการไปมาหาสู่ระหว่างชาวจีนภาคใต้กับประเทศจีนเสมอ ดังนั้นเมื่อแนวความคิดทางการเมืองของพวกก๊กมินตั๋งและคอมมิวนิสต์แพร่มายังชาวจีนโพ้นทะเล รัฐบาลไทยหวั่นเกรงว่าลัทธิการเมืองทั้งสองนี้จะแพร่ระยาคเข้ามายังชนชาวจีนทางภาคใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มกรรมกรจีนเหมืองแร่ แต่เมื่อสอบสวนแล้วไม่ปรากฏว่ามีแต่ประการใด^๕ ชุมชนจีนเป็นสัญลักษณ์ของธุรกิจการ

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณมณี กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต, สาส์นสมเด็จ ๗ : ๑๓.

^๒ ชุนเสนาขุนนางศักดิ์ศักดิ์, ประวัติและงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์
หน้า ๑๓.

^๓ อ.เชอร์ ที โมลท์, "เรือซุกดำแรกในประเทศไทย," ข่าวสารโลกกิจ
๑ (เมษายน ๒๔๘๘) : ๑๔ - ๑๗.

^๔ กจข. เอกสาร สบ.๒.๒๘/๒๘, บันทึกความทรงจำเนื่องแต่การสนทนา
กับพ่อค้ามณฑลภูเก็ตของ จอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์
วรพินิต (มกราคม ๒๔๗๓).

^๕ เรื่องเดียวกัน.

ความเจริญในเมืองซึ่งจะมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจสังคมเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนชาวจีนในเมืองนั้น ชุมชนจีนเกิดขึ้นพร้อมกับการขยายตัวของเศรษฐกิจในยุคใหม่ อาจถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะสังคมเมืองตามเมืองใหญ่ ๆ ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ความเจริญของภูเก็ต

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสังคม คือ การขยายตัวของเมืองและสาธารณูปโภคเพื่อรับกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ภูเก็ตเป็นมณฑลที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องจากการขยายตัวของการทำเหมืองแร่มากที่สุด และได้รับการพัฒนาจนเป็นมณฑลที่มีความเจริญสูงสุดแห่งหนึ่งในสมัยนั้น กวีวิธี การอันชาญฉลาดของผู้ปกครอง คือ พระยารัษฎานุประดิษฐ์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต นำเงินพิเศษที่ได้รับจากผู้ทำเหมืองแร่มาบำรุงบ้านเมือง สร้างสาธารณูปโภค ตลอดจนสถานที่ทำกิจการของรัฐบาลได้อย่างดี การคมนาคมเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่ไม่เพียงแต่จะช่วยขยายการทำเหมืองแร่เท่านั้น แต่ยังทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการสร้างถนนคอกอย่างทั่วถึงในเกาะภูเก็ต และมีถนนเชื่อมระหว่างเมืองสำคัญทั่วทั้งมณฑล^๒ การคมนาคมของมณฑลภูเก็ตจัดว่าดีกว่ามณฑลอื่นในใกล้กรุงเทพระ"

^๑ Han Dieter Ever. "การเปลี่ยนแปลงมาสู่ลักษณะเมืองและความขัดแย้งภายในเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, แปลโดย สุเทพ สุนทรเกษม, จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : ๓ (ม.ค. - มี.ค. ๒๕๑๕), : ๗๖.

^๒ B.P.P.3/25, Diplomatic and Consular Reports, 1913.

^๓ Ibid.

มีการคิดก่อสร้างทางโทรเลขและโทรศัพท์ขึ้นในกลางสมัยรัชกาลที่ ๖^๑

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ คำนุสุขภาพอนามัย มณฑลนี้มีผู้คนเข้าออกอยู่เสมอ ทำให้มีการระบาดของโรคติดต่อที่ร้ายแรงได้ง่าย เช่น อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษ กาฬโรค คนตายปีละมาก ๆ นอกจากนี้ยังมีกรมกรเหมืองแร่ที่ได้รับอันตรายจากการทำงานหรือเจ็บป่วยจากการดูแลรักษา มีการตั้งโรงพยาบาลเพื่อรักษากรมกรเหมืองแร่ที่เจ็บป่วยขึ้น โดยได้เงินบำรุงโรงพยาบาลจากการหักค่าจ้างของกรมกรเหมืองแร่ ๕ อัฐ^๒ นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาลประจำเมืองภูเก็ตที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น เป็นโรงพยาบาลที่ทันสมัยแห่งหนึ่งของประเทศมีการใช้เครื่องเอกซเรย์แห่งแรกในประเทศไทย^๓ ทั้งนี้ยังมีโครงการสร้างโรงพยาบาลที่ตะกั่วป่าที่ได้รับเงินบริจาคจากบริษัทเหมืองแร่ แต่การดำเนินงานล่าช้าและถูกระงับไป เมื่อเงินทั้งหมดถูกกระทรวงพระคลังมหาสมบัติยึดเข้าส่วนกลางไปในที่สุด^๔

มณฑลภูเก็ตมีการติดต่อกับต่างประเทศมาก การศึกษาและโลกทัศน์จึงก้าวหน้าและทันสมัย การศึกษาในภูเก็ตมีมาตรฐานสูงแห่งหนึ่งนอกจากมีการตั้งโรงเรียน

^๑ขุนเสนาณรงค์ภักดิ์, ประวัติและงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์, หน้า ๔๓.

^๒กษ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ม.๕๓/๑๐, รายงานราชการมณฑลภูเก็ต

ร.ศ. ๑๒๕.

^๓ขุนเสนาณรงค์ภักดิ์, ประวัติและงานของพระยารัษฎานุประดิษฐ์, หน้า ๓๖.

^๔กษ. เอกสารรัชกาลที่ ๗ กษ.๔.๑/๗๒, เรื่องฎีกานายกิมฮกแข่งขอพระมหากรุณาธิคุณเรื่องเหมืองในมณฑลภูเก็ต (๒๕ มิ.ย. - ๔ ก.ค. ๒๔๗๑).

ขึ้นความวิคตาง ๆ และมีโรงเรียนจีนเปิดสอนอย่างแพร่หลายแล้ว ผู้มีฐานะดีมักส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อในระดับสูงที่ปักกิ่ง ผู้ปกครองมณฑลนี้จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้สูง ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงการจัดหาผู้ไปปกครองบริหารมณฑลฎีก์ว่า * ฎีก์เกิดเป็นคนหนึ่งไม่เข้าเรื่องไว้ตัว เป็นคนมีน้ำใจอยู่เสมอ จะต้องมีความเฉลียวเปลี่ยน... เห็นควรว่าจะต้องหาคนที่มีความรู้พอที่จะไต่รับพวกนั้นให้อยู่ได้...^๑ ผู้ปกครองในมณฑลนี้จึงไม่เพียงแต่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการดีเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้มีความรู้กว้างขวางเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเสมอด้วย^๒

ฎีก์ได้รับการพัฒนาบ้านเมืองด้วยการก่อสร้างสถานที่ทำการรัฐบาล บ้านพัก ร้านค้า ตลาด ตามแบบสมัยใหม่ คหบดีที่ร่ำรวยนิยมสร้างคฤหาสน์ตามแบบตะวันตก เช่น บ้านของพระอร่ามสาครเชตต์ เป็นสัญลักษณ์ความมั่งคั่งของนายเหมือง ฎีก์ที่กล่าวถึงอยู่จนทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีสถานเริงรมย์ต่าง ๆ สโมสรคลับของชาวตะวันตก มีรถม้ารถลากและรถยนต์ใช้ตามท้องถนน^๓ สินค้าและบริการตามลักษณะของสังคมเมืองดังกล่าว เป็นผลจากการแผ่ขยายของระบบเศรษฐกิจแบบใหม่และวัฒนธรรมแบบตะวันตก

^๑ กจธ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ รล.๖/๑, รายงานเสนาบดี ร.ศ. ๑๑๐ (๘ ต.ค. ร.ศ. ๑๑๐).

^๒ กจธ. เอกสาร สบ.๒.๒๔/๒๙, บันทึกความทรงจำเนื่องจากการสนทนากับพ่อค้ามณฑลฎีก์ของจอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต (มกราคม ๒๔๗๓).

^๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุเสด็จประพาสหัวเมืองปักกิ่งใต้ ร.ศ. ๑๒๔ หน้า ๑๕๖.

การพัฒนากิจการเหมืองแร่จึงมีส่วนสำคัญยิ่งในการขยายระบบเศรษฐกิจของภาคทั้งด้านการเปลี่ยนลักษณะการผลิต การขยายตัวทางการค้าและระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา การเคลื่อนย้ายของประชากร การเติบโตของเมือง และการรับวัฒนธรรมแบบใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมยังจำกัดอยู่ในเขตที่ได้รับอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบใหม่เท่านั้น แต่บริเวณรอบนอกซึ่งยังคงมีการผลิตทางเกษตรแบบดั้งเดิมนั้น ได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวน้อยมาก ลักษณะเศรษฐกิจและสังคมแบบทวิลักษณ์จึงเกิดขึ้นในระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในวิถีทางเศรษฐกิจสังคมแบบใหม่กับวิถีทางเศรษฐกิจสังคมแบบเก่า ความเจริญที่เท่าเทียมกันจะเกิดขึ้นได้จำต้องอาศัยระยะเวลาที่จะปรับสภาพของวิถีชีวิตให้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบใหม่ การให้การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมให้เกิดขึ้นทั่วทั้งมวลในสังคม กล่าวได้ว่าสภาพของภาคใต้หรือประเทศไทยโดยรวม นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน ยังคงอยู่ในระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คีบูกยังคงเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศไทย คีบุกเป็นแร่เศรษฐกิจอันดับหนึ่งที่น่ารายได้มาสู่ประเทศปีหนึ่งเป็นจำนวนมาก กิจกรรมเหมืองแร่คีบุกในภาคใต้ไม่เพียงแต่เป็นอาชีพที่สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ประการสำคัญคือกระบวนการพัฒนาของกิจกรรมนี้ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้ววย กิจกรรมเหมืองแร่คีบุกจึงเป็นตัวอย่างของการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายในภูมิภาค

กระบวนการพัฒนากิจกรรมเหมืองแร่ คีบุกได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกประเทศเป็นสำคัญ สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเจริญของกิจกรรมเหมืองแร่ในภาคใต้ ในประการแรกคือ ความต้องการคีบุกของตลาดโลก อันเนื่องมาจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกา มีการขยายตัวทำเหมืองแร่คีบุกในภาคใต้ ซึ่งเป็นแหล่งแร่ที่สมบูรณ์แห่งหนึ่ง การผลิตคีบุกได้เปลี่ยนจากการผลิตแบบพอเลี้ยงตัวเองเพื่อแลกเปลี่ยนกับปัจจัยการดำรงชีพ มาเป็นการผลิตเพื่อค้าขาย ทำให้ผลผลิตขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการเพิ่มปัจจัยการผลิตคีบุกจากภายนอกประเทศซึ่งได้ชักนำอิทธิพลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมเหมืองแร่ อีกสองประการคือ การเข้ามาของชาวจีนที่ช่วยเพิ่มปัจจัยการผลิตค้ำแรงงานและกลุ่มชาวตะวันตกที่นำเทคนิคการผลิตแบบใหม่มาใช้ทำให้การทำเหมืองแร่ไทยก้าวเข้าสู่ยุคใหม่อย่างแท้จริง

ชาวจีนมีบทบาทในการทำเหมืองแร่ก่อนชาวตะวันตก เป็นทั้งนายเหมืองแรงงาน และผู้ค้าขายแร่คีบุก ก่อนสิ้นรัชกาลที่ ๕ ชาวจีนครอบครองกิจการเหมืองแร่ไทยทั้งหมด ทุนของชาวจีนในการทำเหมืองเป็นทุนที่สะสมจากภายในประเทศที่นำกำไรมาลงทุนทำเหมืองและค้าขายภายใน "กงสี" กำไรบางส่วนส่งกลับเมืองจีน

วิธีทำเหมืองของชาวจีนที่ใช้แรงงานมากกว่าการใช้เครื่องจักร มีผลให้การพัฒนาเทคนิคการทำเหมืองแร่ไทยล่าช้าไป คราวจนกระทั่งมีชาวตะวันตกนำเทคนิคการผลิตที่สูงกว่ามาแข่งขันกันยว ชาวจีนจึงได้พัฒนาวิธีทำเหมืองแร่ของตนให้สอดคล้องกับสภาพการที่เปลี่ยนแปลงไป

แม้ชาวตะวันตกจะสนใจลงทุนทำเหมืองแร่ทางภาคใต้ของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แล้วก็ตาม แต่ปัญหาการเมือง การปกครอง ระเบียบกฎหมาย และความไม่สะดวกทางคมนาคม ยังเป็นอุปสรรคให้ชาวตะวันตกไม่กล้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ในไทยมากนัก นอกจากนี้ยังมีปฏิกริยาจากรัฐบาลไทยที่ระมัดระวังการให้สัมปทานเหมืองแร่แก่ชาวตะวันตก ทำให้มีชาวตะวันตกเข้ามาทำเหมืองไม่มากเท่าที่ควรและมีน้อยรายที่ประสบผลสำเร็จ ภายหลังจากที่มีการนำเรือขุดมาใช้ในการทำเหมืองแร่ครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ มีผลอย่างสำคัญที่ทำให้ทุนของชาวตะวันตกเข้ามาในกิจการเหมืองแร่ไทยเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทุนและเทคนิคการผลิตที่สูงนี้ทำให้ชาวตะวันตกมีบทบาทในกิจการเหมืองแร่ร่วมกับชาวจีน ชาวต่างชาติทั้งสองนี้จึงมีบทบาทอย่างสำคัญในการเพิ่มพลังและประสิทธิภาพทางการผลิตของกิจการเหมืองแร่ไทย และได้กลายเป็นชนชั้นใหม่ในสังคมภาคใต้ที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ

กิจการเหมืองแร่ไทยจึงเป็นกิจการที่ถูกผูกขาดโดยชาวต่างชาติ คนไทยไม่มีส่วนร่วมในกิจการนี้แต่อย่างใด การพัฒนากิจการเหมืองแร่เป็นบทบาทของเอกชนต่างชาติ รัฐบาลมีส่วนช่วยให้การทำเหมืองดำเนินไปด้วยดี ด้วยการออกกฎหมายเหมืองแร่ จัดระเบียบบังคับปฏิบัติ พร้อมกับจัดการปกครองบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อยเท่านั้น แต่รัฐมิได้มีกำลังเสริมการทำเหมืองแร่โดยตรง ทั้งในด้านกำลังเสริมทางวิชาการเหมืองแร่ และการจัดสาธารณูปโภคเพื่อรับกับการขยายตัวภายในภาคอันเกิดจากความเจริญของการทำเหมืองแร่ ทั้งนี้เพราะรัฐยังมิได้ตระหนักถึงความสำคัญของกิจการนี้ที่สามารถจะพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวมได้

ในลักษณะดังกล่าว ผลประโยชน์ของกิจการนี้ส่วนใหญ่จึงตกอยู่กับชาวต่างชาติที่ส่งเงินกำไรออกนอกประเทศ รัฐมีรายได้จากค่าภาคหลวงและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เพียงเล็กน้อย ในประการสำคัญคือ กิจการเหมืองแร่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้ ในแง่ที่เป้าหมายการผลิตเป็นไปเพื่อส่งสินค้าออกชั้นปฐมที่เพิ่มจำนวนการผลิตมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการผลิต ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา เพิ่มการคมนาคมขนส่ง ตลอดจนการเติบโตของเมืองและการเพิ่มจำนวนประชากร แต่ความเจริญดังกล่าวจำกัดอยู่เฉพาะเขตที่เกี่ยวข้องกับกิจการเหมืองแร่เท่านั้น ส่วนบริเวณรอบนอกที่ยังคงมีการผลิตทางการเกษตรแบบเดิม มิได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด ทำให้เกิดลักษณะเศรษฐกิจสังคมแบบทวิลักษณ์ขึ้น อันเป็นผลของการไม่แผ่ขยายของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ไปยังระบบเศรษฐกิจส่วนใหญ่ ความเจริญทางเศรษฐกิจที่ไม่สมมูลย์กันนี้ มีผลให้เขตเมืองที่ได้รับวิถีทางเศรษฐกิจ สินค้าและบริการ รวมทั้งวัฒนธรรมแบบตะวันตก ในขณะที่สังคมชนบทรอบนอกยังคงมีวิถีทางเศรษฐกิจและสังคมแบบดั้งเดิม

ความไม่เท่าเทียมกันของความเจริญทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนากิจการเหมืองแร่ และการขาดการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงนี้ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของความเจริญระหว่างวิถีทางเศรษฐกิจแบบใหม่กับวิถีทางเศรษฐกิจแบบเก่า ระหว่างเมืองกับชนบท ระหว่างเมืองหลวงกับส่วนภูมิภาค ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในทุกวันนี้มีสาเหตุมาจากการขาดพัฒนาการที่สมมูลย์ของระบบเศรษฐกิจดังกล่าว ที่สามารถมองเห็นถึงสาเหตุ ปัญหาและอุปสรรค ย้อนไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ โดยศึกษาจากกิจการเหมืองแร่กับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจภาคใต้เป็นกรณีตัวอย่างได้.